

Bondeliv og bondehjem.

Brudstykke af en slægtssaga.

Af

Povl Hansen.

Slægten i Voldstrup.

I året 1703 (Kingos dødsår) fødtes der i landsbyen Voldstrup i Ringe sogn, Svendborg amt, en lille dreng, som i dåben fik navnet Hans Pedersen; og den 19. juni 1737 giftede samme Hans Pedersen sig med Anne Kristensen, der var af samme by — og født samme år — som han.

Gården, de bode på, var fæstegods under Egeskov, som den gang ejedes af gehejmer. Niels Krag.

Den 26. jan. 1738, tredje søndag efter hellig tre konger, blev deres søn Johan Hansen døbt i Ringe kirke.

Det har dog næppe været nogen rigtig hyggelig kirkefærd med det lille barn midt i vinterens hjærte. Både var kirkevejen meget lang, næsten tre fjærdingvej, og meget dårlig at færdes på. For at komme til Ringe måtte man fra den lille afsidesliggende by endogså køre igennem et fremmed sogn. Man kunde da enten vælge Svendborg-vejen — i så fald måtte man over Ryslinge sognegrund — eller Fåborg-vejen, og da kom man et stykke gennem Herringe sogn.

Tidlig måtte man derfor op i den kolde vintermorgen; ti kørslen kunde kun foregå langsomt ad disse veje, der endnu 1826 betegnes som »meget slette«.

Barnets moder var da heller ikke med; men for resten bød dagen på adskilligt: En kone blev introduceret (d. e., indført i kirken første gang efter barnefødsel), en anden kone blev begravet; men mest opsigt må det dog vist have vakt, at en af den lille nydøbtes bysbørn, en mand ved navn Rasmus Pedersen, den dag stod »offentlig skrifte« for »sin ugudelighed med drikkeri, skælden og truselsord«.

Om denne mand var i familie med Hans Pedersen, hvad efternavnet jo kunde true med, får vi imidlertid lade stå hen.

Hans Pedersens kone indførtes i kirken sexagesima søndag derefter.

Da ægteparret i Voldstrup var 67 år, døde hustruen. Hun jordedes på Ringe kirkegård 4. novbr. 1770; men den tomme plads, hun efterlod sig, blev det nu sønnens sag at skaffe udfyldt. Dette skete da allerede et par måneder efter: Den 8. jan. 1771 blev Johan Hansen trolovet med Mette Poulsdatter af Sødinge, og den 15. febr. samme år fandt brylluppet sted.

Slægten i Sødinge.

Mettes slægt var gammel i gårde i Sødinge; hendes farfar Rasmus Poulsen viedes 20. søndag efter trin. 1713 til Kirsten Nielsdatter, også af Sødinge, og

de bode i den første gård på højre hånd, når man fra Ringe drejer fra landevejen ind i Sødinge, matrikel-nr. 3.

Mettes forældre Poul Rasmussen og Sidsel Nielsdatter viedes 27. marts 1743 og overtog gården efter de gamle. De havde børnene Kirsten og ovennævnte Mette.

Sidstnævntes dåb fandt sted den 31. oktbr. 1745. Mellem de indskrevne faddere ved denne lejlighed var også en kvinde ved navn Gertrud Rasmussen, gift med Esben Poulsen. Denne kvinde havde — meddeler kirkebogen — et par år tidligere stået »åbenbar skrifte« sammen med Hans Jensen af Sødinge, idet de overbevistes om at have bedrevet hor.

Det åbenbare skrifte fandt den gang temmelig ofte sted; men sjælden dog for så grove forseelser som denne. Hyppigst er det for at have ligget spædbørn ihjæl om natten, hvor de små jo tit lå i samme seng som bægge forældrene. To gange f. ex. skete dette for ægteparret gmd. Lars Larsen og hustru af Sødinge.

Blandt andre årsager kan også nævnes »spot over det hellige«. Det måtte f. ex. Frederik Soldat af Sødinge bekende, da denne beskæmmelse den 23. marts 1777 overgik ham »for sin altergangs forsmædelse«.

Mettes fader døde, da hun kun var halvandet år gl. Han jordfæstedes den 19. april 1747. I kirkebogen gør præsten den bemærkning: »Præd. æt. 31.« D. v. s. der blev prædikedet (noget som den gang kun sjældent skete ved bønderfolks begravelse) — og: »han var 31 år«.

Tre måneder efter havde Mette fået stiffader, idet Sidsel giftede sig på ny og denne gang med An-

ders Hansen af Sødunge. De havde flere børn sammen: Poul, Maren, Niels og måske flere.

Niels døbt den 12. juli 1761.

Dette ægteskab varede i 18 år, så blev Sidsel atter enke. Den 13. jan. 1765 begravedes hendes anden mand i sin alders 60. år.

I dette hjem var Mette Poulsdatter altså født og opdragen; faderen havde hun aldrig kendt på grund af hans tidlige død, og stiffaderen havde jo allerede ligget under mulde i 6—7 år, da hun 25 år gl. flyttede til Voldstrup som Johan Hansens hustru.

Hjemmet i Voldstrup.

Den 9. febr. havde ægteparret deres ældste barn i kirke, det var en søn, som efter den endnu levende gamle farfar blev kaldt Hans. Men flere fulgte efter: Anne, opkaldt efter farmoderen, døbt den 10. juni 1774, og Poul, døbt anden juledag 1778; så atter en Poul og hans tvillingsøster Kirsten, fødte den 4. maj 1780 og hjemmedøbte den 7. maj.

Rækken sluttede med Sidsel, der døbt den 17. april 1783.

Også på hjemmet her i Voldstrup kunde man anvende sangens ord om, at graven kastes, vuggen gynger; tidlig fandt sorgerne vej herind. Flere af børnene døde som små, således den næstældste dreng Poul, opkaldt efter sin morfar. Dette dødsfald var da grunden til, at den tredje søn, den ældste af tvillingerne også fik navnet Poul og således gennem sit

navn leder tanken hen på slægten i Sødinge, hvis gamle hjem han senere selv skulde bo og bygge i.

De to yngste pigebørn Kirsten (tvillingen) og Sidsel (opkaldt efter Mettes moder i Sødinge) døde ligeledes som små.

Men heller ikke faderen Johan Hansen blev gammel. Den 5. dabr. 1784 blev han begravet paa Ringe kirkegård, kun 47 år gl.

Den gamle bedstefader Hans Pedersen overlevede sønnen og oplevede endnu en gang bryllup i gården, idet Mette efter den tids almindelige skik meget hurtigt indgik ægteskab igen. Dette skete nemlig allerede den 4. febr. 1785, to måneder efter mandens død. Hendes anden mand var en karl fra Egeskov. Han hed Peder Pedersen Fuglsang, hvorfor gården nu kom til at bære navnet Fuglsanggården.

Året efter døde gamle Hans Pedersen, 83 år gl.

Skønt Mette Poulsdatter nu ved sit andet bryllup var 40 år, fødte hun dog sin anden mand tre børn: Johan (opkaldt efter hendes første mand), Maren og Sidsel.

Peder el. Per, som hendes ny mand i daglig tale kaldtes, blev børnene af første ægteskab en god stifader; det yngste af børnene den lille Poul kunde vel næppe mindes sin rigtige fader.

Bægge Johan Hansens sønner voksede efterhånden op til et par kraftige og smukke unge karle, særdeles behændige og snilde til deres arbejde. Om Hans gik ordet, at han var den bedste høstkarl på hele Egeskov gods; og heller ikke var han bange for at tage fat på arbejdet. Hans yngre broder fortalte senere, at en høstdag havde han endogså gjort dette så voldsomt, at han fik ondt af overanstængelse.

Poul måtte hjælpe ham hen i skyggen under en tjørnebusk for atter at bringe ham til kræfter.

Poul omtalte altid denne broder med beundring og hengivenhed. —

Det var bevægede tider at være ung i, netop den gang, som de store landbolove trådte ud i livet. Om en herremand på en nærliggende gård fortalte bønderne senere, at da forordningen udkom, der forbød »proprietairen« at straffe sine bønder med træhest, halsjern o. s. v., da sammenkaldte han godsets folk inde i »gården«, bød dernæst nogle af dem at hente de gamle uhyggelige pinselsredskaber frem, hvorpå han med mange højtravende ord forkyndte dem, at han nu havde taget den beslutning, at disse gamle forældede ting skulde tilintetgøres og bød de tilstedeværende at besørge det stykke arbejde for ham.

Dette lod bønderne sig ikke sige to gange; men imellem sig selv indbyrdes lo de rigtignok lumsk ad denne godhed for dem, som så overraskende pludselig viste sig.

Så meget havde de dog fulgt med, at de kendte forordningens indhold og derfor også forstod at værdsætte »husbondens« gode hjerte efter fortjeneste.

Hans var 16 år og Poul 8, da stavnsbåndet blev løst, og nu fulgte de andre indgribende love slag i slag: udskiftning, hoveriets fastsættelse el. ophævelse o. s. v. I en sådan stille afkrog af landet som i Voldstrup var det måske ophævelsen af jordfællesskabet med udskiftning og udflytning, som bragte den største forandring i landsbyens daglige levevis. Bægge brødrene oplevede disse ting, de indtraf for Voldstrups vedkommende år 1800.

Af byens 8 gårde blev dog kun én — tillige med et par huse flyttet ud; det måtte man kalde nådig

sluppet. Udflytningen var i de dage bøndernes skræk; det betragtedes noget nær som en ulykke for den, der således fik sin gård flyttet ud. Den rolige følelse af tryghed og sikkerhed i den tætbyggede landsby så vel som de daglige fællesglæder i bylaget veg og gav hos udflytteren plads for en følelse af ensomhed og forladthed. Og hertil kom usikkerheden derude i den ensomme gård. Nej da var *den* rigtignok at misunde, som fik lov til at blive boende derinde på den kære, hyggelige gamle botoft, selv om han så skulde have aldrig så lang en vej ud til sin mark.

Per Fuglsang var blandt de lykkelige, hans gård fik lov til at blive, hvor den var, og som den var.

Fuglsanggården.

Når man fra den smalle bygade drejede af op mod gården, havde man til højre en lille eng, til venstre byens gadekær el. branddam, så vejen næsten fik udseende af en lille dæmning. Omtrent 50 skridt fremme kom man til porten, der ligesom gårdens bygninger i det hele var lav og lille, set med nutidsøjne.

Gården tog sig ret ejendommelig ud udvendig, i det dens ydervægge nærmest dannede en rundkreds i stedet for den sædvanlige firkant. Formen var fremkommen ved, at man havde afrundet alle udvendige hjørner på det ene nær, der vendte mod nordvest og i samme øjemed ladet ydervæggene bue udad på midten.

Selve bygningerne var opførte af udmærket egetræs bindingsværk med lerklinede vindevægge og tækket med strå.

Kom man nu gennem porten og ind i gården, overraskedes man ved dennes lidenhed. Efter dattidens almindelige skik fandtes møddingen midt på gårdspladsen i en dyb pøl. Og henad foråret, når den i vinterens løb havde vokset sig stor, var det en fuldstændig umulighed at vende med en vogn i gården. Til andre tider kunde man dog med lidt behændighed styre langs om ad fortovet forbi den ene længe, videre forbi stuehuset og tilbage langs den anden længe for således atter at komme ud af porten.

Indvendig havde gården den sædvanlige form, nemlig firkantet, idet hjørnerne her var beholdne.

Som det i almindelighed var tilfældet, udgjorde også her stuehuset den nordre fløj. Lidt til venstre for husets midte sås gangdøren og lidt til højre bryggersdøren, to halvdøre, den ene over den anden, bække i forening næppe to alen høje.

Trådte man ind gennem gangdøren, kom man først ind i en forstue, brolagt med kampesten. Her var to døre; den ene, til venstre, førte ind til »storstuen«, hvis gulv var lær. Denne stue havde hele husets vidde, nemlig 7—8 alen.

Fra storstuen førte en dør ind til pigekamret i stuehusets vestlige gavl. Et skillerum dannede her skel mellem stuerne og kohuset, som udgjorde den helt sammenbyggede gårds vestre længe.

Gik man derimod fra forstuen gennem døren til højre, kom man ind i »dagligstuen«. Denne var den eneste af husets stuer, som til daglig bebodes. Her lavedes maden på den store skorsten, og ved bordet under vinduerne spistes den; og i de faste og lukkede

alkovesænge fik man sin søvn. Denne stue var, kort sagt, familiens fælles opholdssted både nat og dag.

I denne stue var der også lérgulv, og den havde ligesom storstuen hele husets vidde. Fra dagligstuen førte en dør (mod øst) ud i bryggerset, der var brolagt med små toppede brosten. Her vaskede man, og her bryggedes det bekendte fynske gammeltøl el. gemmeøl, der i tønder og oksehoveder opbevaredes i et lille »hummer« ved siden af bryggerset, indtil det et halvt års tid efter brygningen hentedes frem for at stramme mandskabet op under det strænge arbejde i hø- og kørnhøsten. Alle havde den sikreste forvisning om, at dette gærede, stærkt alkoholholdige øl ejede en uhyre næringsværdi. Jo stærkere det »tog i hovedet«, des mere næring trode man det indeholdt, og den blev regnet for en usselryg og kvindagtig karl, som ikke begærlig greb efter »ølpotten«, når den fyldtes med det »gode, gamle fynske øl«.

I småskovene ved Voldstrup begyndte man tidligt at anlægge humlehaver, ti humle så vel som malt skulde der bruges *meget* af til »gemmeøllet«. —

Ligesom mod vest afgrænsedes også stuehuset her fra længen ved en væg, uden for hvilken karlekamret havde sin plads i den tilstødende østre længe.

I en halvkreds uden om gården til vest, nord og øst lå gårdens have i den lille bytoft, hvorpå gården lå. Haven var rigt forsynet med frugttræer. Endnu i 1892 kunde man ved besøg paa stedet se 5—6 store ærværdige træer stå som vidner om, hvor den gamle righoldige have havde sin plads.

Længst mod øst i den lille trekantede toft blev hæssene sat. Det var nemlig under almindelige omstændigheder aldeles umuligt at huse afgrøden fra den

58 tdr. ld. store ejendom inde i de lave smalle længer, hvori der kun var en eneste lo.

Gården lå på en lille skråning mod syd således, at indkørselsstedet var lavest og stuehuset mod nord højest, og haven der udenfor igen ganske lidt højere. Udsigt var det kun småt med. Mod syd og øst begrænses den af byen med dens huse og haver, mod nord af det stigende jordsmon med dets levende hegn og småskove; kun mod vest var der udsyn ud over en lille sænkning til nogle lidt fjærnere bakkedrag og småskove, bag hvilke solen en sommeraften gik ned, mens nattergalen fyldte de dæmrende småskove med sine bløde triller.

Er stedet således indelukket og med liden udsigt, så ejer det dog med de mange småskove og krat, de høje levende hegn og de frodige haver, den ejendommelige blide og smilende ynde, som netop særtegner denne del af Fyn.

Tidligere har skovene vist lukket byen endnu tættere i favn; i hvert fald peger følgende hen derpå: I året 1822 lod en gårdmand i Voldstrup stenbroen i sin gård omlægge; og han fandt da ved denne lejlighed $1\frac{1}{2}$ alen under jordens overflade en mægtig eg med rod og top. Man kunde tydelig se, at de største af grenene var afsavede. Træet var så frisk, at manden benyttede det til ledstolper. Da gårdens beliggenhed er sid, gættede man på, at den var lagt dér for at tjæne til fyld. Brændselet havde i den tid kun liden værdi i denne skovegn.

Først med året 1876 var endelig dagene talte for den gamle Fuglsanggård. Den blev da nedreven og udflyttet. Sikkert nok var den den gang den ældste i lang omkreds. Folk dér på egnen anslog bygningens alder til omkring 300 år. Desværre blev

der intet gjort for at redde denne sjældne gamle gård fra undergang. — Et nærliggende hus, nedrevet 1892, skal have været af samme høje alder.

By og sogn.

Fra Voldstrup fører en smal indgrøftet vej, kantet med høje levende hegn ned til det stolte herresæde Egeskov. Det er den gamle hovevej. Ad denne vej har da også de to brødre fra den ærværdige gamle Fuglsanggård draget på hoveri. Særlig foretagsom synes deres stiftfader ikke at have været; ti længe efter at alle de andre gårdmænd i byen havde købt deres gårde, var Per Fuglsang endnu fæster, den sidste i byen.

I det hele taget synes tidens bevægelser kun langsomt at have banet sig vej ud til denne stille afkrog. Af alle sognets byer var Voldstrup den sidste, der blev udskiftet (år 1800); og mens udstykningen f. ex. tog stærk fart i sognets andre byer i de nærmeste år efter udskiftning og selvejes indførelse, så varede det længe, før man mærkede noget hertil i Voldstrup. I året 1823 var familiernes antal i Sødinge, sognets næststørste by, vokset med 12, i Rynkeby, den største i sognet, med 17, i Boltinggård's udstykkede enemærker var endog kommen 29 ny familier til og for hele sognets vedkommende løb tallet op til 85; men to byer, den lille velhavende Boldteskov og den lille afsidesliggende Voldstrup havde det nævnte år endnu fremdeles det oprindelige antal.

Da Poul Johansen fødtes 1780 var der næppe en eneste selvejergårdmand i hele Ringe sogn; en god menneskealder senere (1823) var der kun få fæstere; men blandt disse få talte Voldstrup alene 5. Fuglsanggården var den sidste af byens gårde, der blev købt; men det skete først omkring 1860.

Omkring tiden ved hundredårsskiftet indtraf der store forandringer for familien i Fuglsanggården. Hans, den ældste af sønnerne blev syg og døde den 24. april 1802 og jordfæstedes ugedagen derefter; og Poul måtte »springe soldat«.

Ud at tjæne.

Poul havde dog ikke opholdt sig i hjemmet i den senere tid; han havde tjænt i nabobyen Herringe.

Herfra fortæller han en oplevelse: Han var kørende i Fåborg med et læs korn for sin husbond. Fra vognen nede i købmandsgården bar han sækkene op på andet loft. En gang, mens han netop var oppe med en sæk, blev hestene sky og vilde stikke af. Poul, der netop stod ved en åben luge, så det, og — uden at betænke sig svinger han sig ud fra lugen ned på jorden og kommer derved tidsnok til at gribe tømmen og standse hestene. —

Til København.

Omtrent samtidig med broderens død måtte Poul »i kongens tjeneste«; han skulde »ligge« i København. Krigen rasede rundt omkring i Europa; ingen kunde vide, hvad dag den vilde nå os; men at det kunde ske hurtigere end nogen anede, derom havde blandt andet »Skærtorsdags-slaget« i Kongedybet vidnet.

Pouls moder Mette Fuglsangs udrustede ham på det bedste til langeledsfærden; brød, flæsk og andre rare sager stoppedes i hans madpose; og fine, bløde linnede klude fik han med til at svøbe om tæerne, hvis der på de lange marchture skulde gå hul på dem. Og så drog han af sted.

Ved overfarten med smakken til Sjælland traf han sammen med flere unge Fynboere, der alle rejste i samme ærinde, som han. De besluttede da at følges ad gennem Sjælland.

Ankomsten til Korsør tog de fod i hånd og spadserede af, elleve mand i følge. Omsider blev de trætte og sultne og gik da ind i en af landevejskroerne, hvor de sætter sig hen ved et bord, får madposerne frem og begynder at spise af den medbragte mad. Lidt efter går døren atter op og ind triner en snes unge Sjællændere, som også vilde béde der i kroen. De nyankomne gik nu hen til det bord, som Fynboerne sad ved og begyndte dér at rage i og vende op og ned på den mad, disse havde taget frem, medens de samtidig gjorde nar deraf: »Sikken noget flæsk, sikken noget sull!« o. s. v. indtil Fynboerne til sidst tabte tålmodigheden, sprang op og bad dem holde deres fingre hos sig selv; en opfordring, som Sjællænderne tog højst fortrydelig op; det ene ord tog det andet, så det til sidst endte med et vældigt

slagsmål, hvis udfald blev, at Fynboerne kastede Sjællænderne på døren, hvorefter de fortsatte det afbrudte måltid i fred. —

Når Poul Johansen som gammel mand fortalte dette lille træk for sine børnebørn tilføjede han undertiden med et lille smil:

»Dette slag var det eneste, jeg som soldat kom til at deltage i.«

Trods sin raskhed og sine udmærkede legemskræfter lod han sig dog ikke friste ud i slagsbroderæventyr.

Ved stavnsbåndets løsning den 20. juni 1788 opløstes den gamle hærordning. Værnepligten flyttedes nu fra hartkornet og over på bønderne, men som en *personlig* pligt. Bønderne blev nu udskrevne til — enten landsoldater — med 28 dages årlig øvelse — eller til landrekutter, der blev indkaldte til garnisonstjeneste og betragtedes omtrent som tidligere de hvervede tropper som den egentlige hær. Tjenestetiden for bægge var 8 år.

Poul indkaldtes som landrekрут; og på hans og kammeraternes ankomst til København kan vel derfor passe, hvad en æret samtidig i anden anledning omtaler således:

»Den 31. maj er alle beordrede til at møde i København; det er i virkeligheden et seværdigt syn, når man på den dag ser byen vrimle af så mange bønder. Deres klædning består af en lang vid kittel og fire næsten lige så lange uldne trøjer, et blåt kattuns tørklæde om halsen, gamle munderingsbukser, grå og røde strømper og træsko. På ryggen hænger en tværsæk med ost, smør, kød og pølse . . . Denne pose har de viselig lukket med en jærnlås for at forhindre de tjenstgørende — som mest er tyske, og

som er meget frygtede — i at komme i den; men de er uforskammede og frække nok til at bane sig vej til dette spisekammer med en kniv . . .«

»Når man hører en hob af slige militære bønder marchere gennem gaderne, så forårsager den afskyelige klapren af deres med jærn beslagne træsko en larm, som om det var lige så mange husarer. De modtages ved portene af underofficerer og rodemestre og efterhånden, som de drager igennem en gade, efterser rodemesteren sin liste, hvormange mand hvert hus skal have, hvorefter en underofficer griber et par mand af hoben og støder dem ind i det betegnede hus . . .«

»Den næste dag er de alle forvandlede til soldater« . . .

Soldaterliv i København.

Soldaterne fik den gang kun en ubetydelighed i lønning; men til gengæld var den daglige øvelsestid kun kort. Den øvrige tid af dagen kunde man så tilbringe, hvor og hvordan man havde lyst. For nogle blev det til et gruligt driverliv, som i løbet af de mange år, »tjænesten« den gang varede, fuldstændig kunde ødelægge de unges arbejdslyst og -æвне; for andre førte det ud i vidtløftigheder med svir og sværm; men en del søgte dog også at skaffe sig arbejde i fritiden for derved at øge de ringe indtægter og fri sig fra de farer, som lediggangen altid fører med sig.

Til disse sidste hørte Poul. Han tog tjeneste hos en brændevinsbrænder, der bode i Borgergade nr. 3. Hans arbejde bestod her nærmest i at bære med kornsække; det var et strængt slid, men han var stærk og kunde nok tumle med sækkene.

De store kar var så høje, at de ikke kunde fyldes fra gulvet, hvorfor der var lagt brædder fra overkanten af det ene kar hen til overkanten af det andet og ligeledes tværs ud over karrene. Ad denne bræddevej gik så Poul med kornsækkene på nakken, og alt som karrene tømtes, fyldte han dem på ny ved at styrte sækkenes indhold deri.

Nu skete det en dag, mens han således atter skred frem ad bræddevejen med en fyldt sæk over skulderen, at hans ene fod glider, og han falder fremover ned mod brættet med sækken over sig. Det havde til følge, at han fuldstændig knuste et nyt ur, som han ved sparsommelighed havde faaet sig anskaffet.

Skønt han heldigvis ikke ellers havde taget nogen skade, blev han dog meget ilde til mode ved det skete.

Lidt efter kom brændevinsbrænderen ind, hvor Poul endnu stod med sit ødelagte ur i hånden. Da han hørte om uheldet, sagde han blot:

»Må jeg ikke få uret med mig et øjeblik og se lidt nærmere på det?«

Det havde Poul intet imod; ti det duede jo alligevel ikke til noget.

Så gik manden uden at sige mer; kort efter kom han tilbage, gik hen til Poul, idet han sagde:

»Her har du uret igen.«

Da Poul imidlertid skal se nærmere til, opdager han til sin store glæde og overraskelse, at det var et

splinternyt ur, som manden, der syntes godt om den ordentlige og dygtige karl, havde været ude i byen at købe til ham som tegn på hans tilfredshed med det udførte arbejde. —

Skønt der i Pouls barndom ganske vist var to skoler i Ringe sogn, så gik børnene ude fra det fjærntliggende Voldstrup dog ikke i skole, og Poul havde således ikke lært at skrive, hvad han følte som en stor mangel nu under sit lange fravær fra hjemmet. Det førte til, at han nu tog undervisning i skrivning, og han blev efter forholdene ret flink til pennen. Endnu som ældre skrev han en fast og læselig skrift. Breve er ikke opbevaret efter ham, men i flere af de bøger, han efterhånden fik i eje, står med hans hånd skrevet:

»Denne bog tilhører mig Poul Johansen.«

Fra nu af kunde han dog skrive hjem en gang imellem og fortælle dem lidt om, hvordan han havde det.

På grænsevagt.

Rimeligvis var det i et sådant brev, at han bad sin stiftader om, til den og den tid at møde ham i Langeskov kro mellem Nyborg og Odense. Hæren skulde nemlig over til vagthold ved rigets sydgrænse under de urolige europæiske forhold. Nu kunde på den måde rejsen gennem Fyn give anledning til et lille møde med stiftaderen, idet den bataillon, hvortil Poul hørte, skulde overnatte i Langeskov.

På nævnte tid og sted var da også Per Fuglsang mødt og traf ganske rigtig stiftsønnen i bedste velgående blandt en flok kammerater i den overfyldte krostue, hvor der omkring disken var en drabelig trængsel.

Per vilde gerne give sin glæde over gensynet et »synligt udtryk«, og efter tidens skik og brug indbød han da Poul og hans kammerater på et lille glas. Tilbuddet modtoges med tak, og Per prøver nu på at bane sig vej gennem trængslen hen til disken; men det lod ikke til at ville lykkes; hver gang han var kommen et par skridt frem, blev han af yngre og kraftigere skuldre og albuer på ny trængt tilbage. Da dette nogle gange havde gentaget sig, udbød Poul: »Nu skal jeg skaffe dig frem«. Hvorpå han med al kraft råbte: »Kammerater, min fader er kommen for at hilse på mig, og nu tilbyder han at give et glas til bedste; lad ham komme frem!« Til Pers store overraskelse deltes flokken som på kommando, og uden mindste hinder kunde han nu gå frem til disken og indkræve efter ønske.

Blandt andre gode ting, Per havde med hjemmefra, var en ny forsyning af linnede klude til brug for Poul under de lange marcher. Poul takkede men bad ham kun at tage sine klude med hjem igen, han havde heldigvis ingen brug for sådanne; hans fødder kunde i den henseende tåle alt, hvad der blev dem budt; med berettiget stolthed kunde han senere sige: »To gange har jeg marcheret fra København til Kiel, en gang fra København til Slesvig og lige så ofte den samme vej tilbage, men aldrig har jeg haft så meget som en øm tå«.

Under et af de lange vagthold i Kiel kom Poul

til at bo hos et par unge folk; manden var brændevinsbrænder. De havde to børn, en dreng og en pige. Drengen, der bar det franske navn Jean Baptist Bernadotte, må vel være opkaldt efter den franske marschall af dette navn. Pigens navn udtaltes af Poul som »Fichtemole«, uden at han nogen sinde vilde indlade sig på, hvorledes det stavedes.

Disse to småfolk kom efterhånden til at elske den danske soldat så højt, at de satte ham over enhver anden, og da omsider afskedstimen slog, og Poul sammen med hæren skulde bryde op, var børnene helt ude af sig selv af sorg. Den lille pige så sit snit til at slippe hjemmefra og løb da hen på torvet, hvor soldaterne stod opstillede til afmarch, og her iler hun hen til sin bedste ven; men for at få hende fjærnet fra ham og atter bragt hjem måtte de tilstedeværende ligefrem anvende magt. Tit fortalte Poul mange år efter sine børnebørn om den lille tyske pige, som han aldrig siden havde set, men hvis minde han gemte så trofast.

Hårpisken.

Den første halvdel af det attende århundrede er de pudrede allonge-parykkers gyldne tid. Alle skulde gå med paryk, Man forstår, hvor udbredt moden var, når man hører, at der i Frederik den femtes tid på det nærmeste var ligeså mange parykmagere i København, som der var bagere, og at der var år, hvor man brugte 45,000 pd. hvedemel til pudder.

Først efter flere slægtaldres forløb sygnede skikken atter hen; og ved år 1800 var den indskrumpet til »sidebukler og pisk ned ad ryggen«.

Selvfølgelig undgik heller ikke hæren dette parykraseri; endnu ved overgangen til det nittende hundredår finder man infanterireglementet med ængstelig omhu beskrive, hvorledes soldaten skal friseres, og hvordan piskene skal være. Havde en soldat ikke hår nok, måtte falsk hår (d. e. som oftest: hamp) på kompagnichefens regning anskaffes.

For en pris af 4 skilling månedlig — afdraget på lønningen — måtte de menige så lade underofficererne pudre og pynte dem, og når der ved højtidelige lejligheder skulde mødes med »stangpisk« (d. v. s. hårpisken flettet om et stykke ståltråd »så tyk som en pibestilk«) så kunde underofficeren ikke nå at tilendebringe alt dette arbejde samme dags morgen, men måtte begynde allerede aftenen forud; af hvilken grund de stakkels menige, der var gjort i stand, ikke kunde komme i seng, men måtte sidde ret op og ned med en nathue på, ganske stille som mus for at ikke pudderet skulde drysse ned over ansigtet, eller piskene komme i ulave.

I en svensk instruktion af 1790 fastsættes der betydelige straffe for den menige, der »kløde sig i hovedet« efter at underofficeren således havde pudret og friseret ham.

Nu brød endelig kronprins Frederik med denne som med så mange andre gamle skikke ved hæren: Mens Poul lå i Kiel — eller muligvis det var i Slesvig — udgik der til hæren befaling om, at hårpisken skulde forsvinde ligesom tidligere pudderet. Håret skulde nu bæres kortklippet.

De af soldaterne, der havde udmærket sig ved

langt eller smukt hår, var naturligvis meget misfor-
nøjede med denne befaling.

En af Pouls kammerater — en Fynbo fra Sø-
dinge — nægtede rent ud at efterkomme ordren. Det
var ikke muligt med det gode at bevæge ham til at
give efter. Omsider tabte kapitainen tålmodigheden,
og en dag, da soldaten som sædvanlig stiller med
sin pisk, gjorde han kort proces, »Træk blank«, siger
han til en underofficer, »og skær den pisk af!« Som
sagt så gjort; med den venstre hånd griber under-
officeren i soldatens elskede hovedsmykke, medens
han — under synderens højlydte protest — med den
væbnede højre filede og filede, indtil endelig pårpisken
på den måde — under kammeraternes mest løsslupne
munterhed — skiltes fra hovedbunden.

Pouls hår var usædvanlig smukt; det lå i fyl-
dige brune lokker med talrige små krøller om hans
hoved, og selv når det var flettet, var det dog så
langt, at han kunde sætte sig på det. Det var ham
den største overvindelse at afskære dette pragtfulde
hår; men det måtte jo gøres. De fleste af kamme-
raterne solgte deres afklippede piske til parykmagerne
der i byen; men det kunde Poul ikke bekvæmme sig
til. Det hår, han selv havde været så stolt af, skulde
ikke smykke nogen anden. Med hårpisken gemt hos
sig gik han ud af byen langs fjordbredden, indtil han
et godt stykke ude standsede ved en stor sten, som
lå lige i vandkanten. Med stort besvær fik han denne
væltet så meget til side, at han kunde lægge fletning-
en derind under. Så væltede han atter stenen til-
bage i sit oprindelige leje, og på den måde havde
han gemt sit smukke hår på et sted, hvorfra
det ikke så let skulde blive draget frem for lyset
igen.

Efter at have taget nøje mærke af stedet gik han atter tilbage til byen; men det påstod han i sin høje alderdom, at om han igen kom derned, og større forandringer ikke var indtrådt, så skulde han endnu kunde finde den sten, hvorunder han havde gemt sin lange hårfletning. Som 90årig mand havde han endnu en hårfylde, som mangen yngling kunde have grund til at misunde ham. Efter gamle folks skik bar han det glat tilbagestrøget fra panden og først afklippet, efter at det var nået ud over frakkekraven. Men da var det ikke længer mørkt men skinnende snehvidt. Det stortformede hoved med det glatragede ansigt og med det stærke hår over de brede, særdeles kraftige skuldre havde altid for børnebørnene noget ærefrygtindgydende ved sig, højt som det blev båret, ti selv i hans sidste år, da han kun mægtede at bevæge sig ved to stokke, var hans holdning endnu så rank som en atten års ynglings.

Atter i København.

År gik nu efter år, dels tilbragt derude på grænsevagt og dels i København. I vinteren 1808—9 da Franskænd og Spanioler lå og ventede på lejlighed til sammen med den danske hær at blive sat over Øresund for at angribe Sverige, var Poul i København. Overskibningen blev imidlertid umuliggjort af den engelske flåde, dog da det hen ad vinterens slutning faldt i med stærk frost, fattede man håb om at isen måske kunde bygge bro for os over sundet. Sol-

daterne fik ordre til at lave sig issko, et slags fodtøj, hvorved de kunde stå fast under overgangen. Poul havde sine i orden og ventede nu blot på ordre til opbrud; men denne kom ikke. Mange var af den mening, at »broen« var sikker nok; men Frederik var ikke nogen Karl Gustav; han gyste tilbage for ansvaret, og en skønne dag indtraf så tøvejret, og den vanvittige plan mod Sverige blev dermed opgivet. Heller ikke den gang kom Poul til at lugte krudt.

Kronprinsen eller kongen, som han jo nu ved Kristian VII's død kaldtes, kunde Poul godt lide. Hans måde at være på var så jævn og ligefrem. En gang oplevede Poul et kønt eksempel derpå. Det var søndag, og han havde den dag bestemt sig til at gå til alters. Men da han allerede havde lagt sig på knæfaldet, opdager han til sin forvirring kongen knælende lige ved siden af sig. Han vil nu i en hast flytte sig bort; men kongen udstrækker sin hånd, griber fat i soldatens ærme og drager ham helt hen til sig, hvor han så også forblev under hele den hellige handling.

Mens Poul levede som soldat i København, kommer han en gang tilfældigvis ind i en urtekræmmerbod for at gøre nogle småindkøb. Da varerne skulde indpakkes, henter urtekræmmeren noget papir frem til indpakning, og blandt dette var en gammel bibel uden bind (Vaisenhusets). Denne skulde nu flænges i stykker og på den måde gøre tjeneste. Da Poul blev opmærksom på hans hensigt, spurgte han urtekræmmeren, om han vilde sælge ham hele bogen som den var. Dette var manden straks villig til og forlangte tre (?) mark for den. Denne sum betalte Poul og gik glad bort med sit købmandsskab. Han

var en from ungersvend og holdt den gamle bog højt i ære; den fulgte ham siden på alle hans veje og gik efter hans død over til hans søn og efterfølger i gården, og nu er den hos hans sønnesøn.

Hjem.

Nu lakkede det endelig mod enden af den lange soldatertid; mellem otte og ni år var gået siden hin dag, da Poul bød hjemmet farvel for at trække i trøjen. Nogen synderlig levende forbindelse med slægten derhjemme har der i disse år ikke været; en gang imellem et lille brev, måske en hilsen med en tilfældig rejsende o. lign. men næppe mere. Forsendelser af penge eller fødevarer, som spillede så stor en rolle for soldater både den gang og nu, fik Poul ingen af; han kunde nok klare sig på egen hånd, og det holdt han også mest af. Til trods for den højst ubetydelige lønning så kunde han dog ved flittig brug af fritiden ikke alene skaffe sig det fornødne men også lægge lidt til side, så da han nu skulde hjem, havde han sammensparet sig 80 rdlr. og endda — som før nævnt — købt sig et ur.

Til hjemrejsen havde han tillige med en del andre Fynboere gjort aftale med nogle vognmænd om at køre dem til Korsør; men da Poul og to andre fynske kammerater til den aftalte tid mødte på afgangsstedet, var deres pladser bleven optagne af to andre, som ikke i tide havde indmeldt sig til turen. Men disse var nu ikke til at bevæge til at vige pladsen for rette vedkommende.

Da den fredsommelige Poul og hans to kammerater imidlertid så, at de andre ikke med det gode vilde vige pladsen, lod de dem blive, hvor de var, og besluttede sig til at bruge apostlenes befordring; de var alle tre raske folk og øvede fodgængere. Altså, man skridtede ud. Med deres ejendele på nakken sætter de kursen ad Kørsør. På denne fodtur havde Poul blandt andet også den store bibel at bære på.

Der opstod nu efterhånden en kappestrid mellem dem og de kørende om, hvem der først kunde nå vejsende. Til en begyndelse var de kørende forude; men en gang, da disse undervejs bedede i en kro, kom fodgængerne i spidsen, og nu veksledes førerskabet en tid imellem dem; men endelig fra en ny bedetid i en af de sidste kroer kom vognene ikke mere til syne, og efter en stiv march på 15—16 timer nådes Korsør, endepunktet for den 14 mil lange fodtur. Først en god stund efter kom de kørende til bys.

Hjemmet i Voldstrup var i løbet af disse otte—ni år undergået en del omskiftelser. Pouls moder Mette Poulsdatter døde den 11. april 1804, og hans eneste helsøster, Anne, var bleven gift med gmd. og enkemand Rasmus Larsen i Sødinge (matrikel-nr. 12.) Per Fuglsang giftede sig igen med Anne, en søster til gmd. Peder Andersen i Voldstrup; men hun døde 24 år gl. i barselsæng efter en dødfødt dreng den 23. marts 1807. Nu blev Per tredje gang gift med en pige fra Egeskov; men også dette ægteskab blev meget kort. Per forsøgte så lykken for fjerde gang. Denne fjerde hustru hed Else Knudsdatter, hun var en husmandsdatter fra Brangstrup og havde ernæret sig som sypige, indtil hun nu ved sit giftermål blev gårdkone i den gamle Fuglsanggård. Bryllupet stod

den 16. maj 1809, efter at Per havde fremlagt attest fra skifteforvalteren på Egeskov, at boet var ham overdraget. Poul plejede siden at sige: »Da jeg rejste ind som soldat, levede min mor; da jeg kom tilbage, havde jeg den fjærde mor.«

Det var en mørk efterårsnat, han atter betrådte de gamle kendte steder. I hans hjem var lyset slukt og porten lukt. Poul gik derfor udenom gården om i haven, og her bankede han på vinduerne; mens han for spøg på tysk bad, om man vilde huse ham i nat. Første gang, han spurgte, kom der intet svar; men da han gentog bankningen og spørgsmålet, lød det indefra med en fremmed kvinderøst: »Jeg kan ikke forstå, hvad du siger; men vil du have nattely, så må du gå et andet sted hen, for vi har i dag slagtet gæs, og fjerene ligger over hele huset, så her kan ikke blive plads«.

Poul lod sig dog ikke sådan afvise men gentog nu på dansk sin bøn, om han dog ikke måtte overnatte der. Da hørte han stiftaderens stemme sige; »Det er bestemt Poul«.

Nu blev der røre der inden for. »Vænt lidt«, sagde de så, »nu skal der nok blive lukket op«. Og kort efter stadfæstedes atter det gamle ord, at hvor der er hjærterum, dér er også husrum.

Fuglsangs-slægten.

Foruden de halvsøskende, som Poul kendte, før han rejste til København, havde Per Fuglsang ved

en af sine andre koner en lille datter, hun kom siden til Svendborg. Med Else fik han en søn, Jens Fuglsang, senere bosat i Boltinge.

Hvor godt end Poul i alle måder synes at have havt det med sin stiftfader, så kunde han dog ikke tænke på at slå sig til ro der hos ham. Han var nu 30 år og længtes efter at få fod under eget bord, hvad der da heller ikke lod vente længe på sig.

Men inden vi nu med ham atter forlader Fuglsangsgården og familien dér, skal endnu kun tilføjes, at Pouls yngre halvsøskende Johan og Maren bægge senere hen blev bosatte i Sødinge. Johan på Sødinge hed, og Maren, gift med gmd. Kristen Jørgensen, ejer af »den nederste gård« i byen (mtrkl.-nr. 10). Hun havde sønnerne Rasmus, (der arvede Niels, Jørgen og Hans.

Per Fuglsangs fjærde kone Else overlevede sin mand og blev anden gang gift med Mads Pedersen, der havde Fuglsangsgården i 30 år; som enkemand efter Elses død giftede han sig med Mette, datter af ovennævnte Johan Pedersen af Sødinge hed. Hun vendte således atter tilbage til slægtens hjemsted.

Denne Mette, som den gang ved sit giftermål var ganske ung, overlevede sin mand og giftede sig så efter adskillige års enkestand med Lars Rasmussen.

Siden Pouls fader Johan Hansen efterfulgte sin fader 1771, havde Fuglsangsgården således aldrig gået i arv til søn eller datter; men bestandig havde enken eller enkemanden giftet sig igen, og dette mærkelige forhold havde nu holdt sig i 100 år. — Vist et temmelig sjældent tilfælde. — Først med Mettes og Mads Pedersens søn gik gården atter i arv fra forældre til

barn. Det var så denne søn, der i 1876 udflyttede gården.

Men på bytoften, der ved et lille magelæg forandrede sin form lidt, byggedes et lille hus til Mette og hendes anden mand Lars Rasmussen, og her henlevede de siden mange år i skyggen af den gamle haves store, ærværdige æble- og pæretræer.

Mellem Per Fuglsang og hans *første hustrus* familie i Sødinge har forbindelsen næppe helt været afbrudt efter hendes død. I én af de gårde, der lå nærmest Mettes fødested, var datteren Anne nu desuden indgiftet, så det undrer ikke, at ét af de første steder, vi træffer Poul efter hjemkomsten, det er i Sødinge.

Sødinge by.

Denne by, hvori Poul fik sit fremtidshjem, skal her omtales lidt nærmere. Den ligger en fjærdingvej nordøst for Ringe ved Nyborg landevej og har sit navn efter en sø — nu tørvemose — mellem byen og herregården Lammehave.

Sødinge, der oprindeligt havde 16 fulde gårde og 9 huse, ejedes af de tre herregårde Boltinggård, Lammehave og Tøjstrup med undtagelse af en halvgård, der tilhørte Ringe præstekald.*)

*) Byens hartkorn var mellem lodsejerne fordelt som følger:
Tøjstrup:

48 tdr. 7 skpr. 3 fdk.

Lammehave:

47 tdr. 7 skpr. 3 fdk. 2 alb.

At byen var delt imellem så mange lodsejere havde — efter bøndernes overlevering — sin grund i, at egnens herremænd i sin tid havde spillet kort om dens gårde.

Byens dyrkede jord var delt i tre marker (vange): »Østermarken« el. Lillemarken, »Vestermarken« el. Storemarken og »Kirkemarken«. Hertil kom så »Heden og et vænge«. Heden henlå altid til fælles græsning for byens kvæg.

Tidligere havde byen haft sine marker til fælles med nabobyerne Ringe, Rynkeby, Søllinge og Eskildstrup; men allerede meget tidlig var der kommen en fraskillelse i stand med de to sidstnævnte byer. Bagefter kom disse rigtignok i tanker om, at de Sødinge bymænd havde taget dem ved næsen, og de skal have ført sagen frem »til tingdeling«, uden at det dog ses, om der er falden dom.

Lidt efter midten af det 18. hundredår blev fællesskabet med de andre to byer også hævet.

År 1796 blev Sødinge udskiftet af landinspektør Lohse. Den endelige »forretning« blev foretaget i gmd. Hans Hansens (Snedkers) gård (matrikul-nr. 5). Her var amtets landvæsenskommission samlet med lodsejerne desangående den 29. septbr. nævnte år.

Senere var det en almindelig mening, at arbejdet var udført dårligt og sløset; således skal f. ex. inspektøren have glemt (?) at angive hartkornet for et par husmænd, som derfor i lang tid trode, de intet havde.

Kun én af byens gårde blev flyttet ud — op ved

Boltinggård:

7 tdr. „ skpr. „ fdk. „ alb.

Ringe præstekald:

1 td. 7 skpr. 3 fdk. „ alb.

Ringe og lagt ved den lille dybe Glue sø. Herremanden på Lammehave, hvem gården tilhørte, opkaldte den efter sig selv med navnet »Körbitzdal«.

Niels Andersen.

Da Sødinge blev udskiftet ejedes Pouls mødrenehjem af hans moders yngre halvbroder Niels Andersen (se foran side 44). Meget ung havde han fået gården i fæste, og kun 25 år gl. giftede han sig med pigen Gertrud Larsdatter af Rynkeby; men da hun døde, giftede han sig anden gang med pigen Birthe Kirstine Hansdatter af Sødinge. Dette bryllup stod den 22. jan. 1796. Poul havde vel sagtens som halvvoksen yngling været med at fejre det.

Niels Andersens gård matrikul-nr. 3 tilhørte største lodsejer i byen nemlig fru majorinde v. Bülow til Tøjstrup og hendes søn Adam Diederich v. Bülow. Gården fik ved udskiftningen sin dyrkede jord udlagt i en smuk samlet firkant langs Ryslingevejen. Jorden blev af Niels Andersen inddelt i de fire løkker Mellemvejsløkken, Eigagerløkken, Gydeløkken og Svingsager.

Foruden denne dyrkede agerjord fik Niels Andersen en hedelod, en lille kratskov »Røjnhøj« og nogle tørvemål. Hans ejendom blev anset for en af de bedste i byen, og i dens tofte fandtes byens højst boniterede jord.

Som de øvrige bymænd fik Niels Andersen nu travlt med at få sat hegn, høje jordvolde beplantede med popler, rødpil, hasselris el. lign. Mange nøjedes dog også med den nøgne jordvold. Sten til stendiger

fandtes der ikke. Det var et meget betydeligt arbejde, der i disse år blev udført af bønderne med at få alle de hegn opsatte; ti ikke alene blev hver enkelt mands jordtilliggende indhegnet; men flere drev hegn-sætningen så vidt, at næsten hvert sædskifte (»læg«) indhegnedes.

6 år efter udskiftningen købte Niels Andersen sin fædrenegård af v. Bülow på Tøjstrup. Skødet er dag-tegnet den 20. avg. 1802. Gården stod den gang efter den gamle matrikul til 6 tdr. hartkorn (efter den ny sattes den til 3 tdr. 7 skpr. $2\frac{1}{2}$ album). Den kostede med bygninger, besætning og inventarium 14,000 rdlr. Salgsvilkårene lød på, at en fjærdedel af købesummen skulde indbetales straks; de tre fjærde-dele måtte blive stående som 1ste prioritet.

Niels Andersen må have været en velhavende mand, ti uden at ændse ovenstående ret velvillige be-stemmelse udbetalte han straks 900 rdlr. og to år efter følger 200 rdlr. til, og i året 1809 udbetaltes resten. Dette er så meget mere værd at mærke, som Niels Andersen samtidig hermed opfører i det mindste én ny bygning nemlig sit særdeles velbyggede stuehus — og muligvis flere længer. Han har rimeligvis også anskaffet »porcellænet«, der mange år efter vedblev at pryde stadsstuens »kanderæk«. Det var af ler med en blomsterprydet emaille og mærket med årstallet 1805. Det låntes ud til alle gilder i byen og betrag-edes som noget af det fineste, der fandtes.

Omtrent ved den tid blev den virksomme og driftige mand angrebet af den sygdom, der blev hans tidlige bane. Det var brystsygen. Den 17. oktbr. 1810 gjorde den ende på den 49årige mands liv.

Ved skiftet efter ham blev gården med besætning og indbo vurderet til 5,900 rdlr. Af gæld anmeldte

enken 300 rdlr. — deraf 200 til Poul Johansen og 100 til hans yngre halvsøskende Johan og Maren.

Boets værdi var altså 5,600 rdlr.; og af disse tilfaldt enken den ene halvdel, børnene den anden. Dog — som det i skiftet så stilfuldt udtrykkes — tilstår enken af »moderkærlighed« endnu børnene som gave følgende:

*Hver af dem en ung arbejdshest,
 en jærnbeslagen »færredsvogn«,
 en ung malkeko,
 et får,
 et sængested med 4 dyner, 4 puder, 1 hoveddyne,
 5 par lagener og 3 pudevår,
 en dug,
 en egekiste,
 en dragkiste og
 et hængeskab.*

Døtrene får intet hængeskab, men i stedet får de »et bryllup som skik og brug er, frit og uden betaling, og de nyder selv brudegaverne, som derved falder.«

Enken betaler selv alle udgifter ved skiftet. Børnenes arv og gave bliver stående som 1ste prioritet i gården.

Fod under eget bord.

Birthe fik nu en karl, »Holtemølleren« til at styre gården; men hans stilling her som gårdbestyrer blev dog ikke af lang varighed: En månedstid efter Niels

Andersens død fejrede ungkarl Knud Rasmussen og pigen Charlotte Dorthea Gotholdine Eriksdatter deres bryllup i nabogården*). Til dette bryllup var enken og hendes karl med. Hen på aftenen var »Holtemølleren« hjemme at fodre hestene og traf Poul, som var kommen i besøg hos enken. Karlen gik atter tilbage til gildesgården; men for sine kendinge her udtrykte han sine tanker om dette besøg i følgende ord: »Nu er den mand minsantle kommen til gårde, som skal fordrive mig«.

Denne spådom viste sig at holde stik; endnu det samme efterår flyttede Poul til Sødinge som gårdbestyrer; og den 6. marts 1811 »indskreves til ægteskab ungkarl Poul Johansen og enken Birthe Kirstine Hansdatter bægge af Sødinge«.

For at dette ægteskab kunde komme i stand mellem Poul og hans morbroders enke, måtte der dog søges kgl. bevilling; denne er dagtegnet 26. febr. og der forelagdes ligeledes skriftligt bevis fra bispekontoret, at der — i følge bevillingen — var betalt 1 rdlr. 2 mark til Odense hospital. Og endelig fremlagdes samfrænders skiftebevis efter enkens afdøde mand Niels Andersen. Forloverne ved bryllupet var Pouls svoger gmd. Rasmus Larsen og Birtes broder Jesper Hansen »bægge af Sødinge«. Og således blev Poul da husbond i sin morfaders og navnes gård.

Hans hustru Birte var af gammel Sødinge-slægt. Hendes fødegård matrikul-nr. 21 er reven ned, og dens jorder udgør nu en del af den udflyttede gård Birkelund. På dens frasolgte bytoft ligger nu et par småhuse. Hendes broder Jesper Hansen, der efter deres faders død overtog fødegården, havde fire børn Rikke, Karen, Hans og Rasmus. Rikke blev gift med

*) matrkl. nr. 4.

Hans bødker ude på Stishavesvej, en mand om hvem der mand og mand imellem gik de underligste fragsagn. Karen blev gift med Per bødker ved gadekæret. Hans overtog gården og fik sønnen Jesper (død som gmd. i Pederstrup); men efter Hans »snekkers« død giftede enken sig med sin afdøde mands broder Rasmus Jespersen »snekker«. De fik tre døtre: Hanne, gift hen til Holluf, Lavrine, gift med gmd. Jørgen Christiansen på gården, Birkelund, og endelig Kristine, gift op til Rynkeby.

I sit første ægteskab havde Birte Hansdatter havt tre børn: Sidsel, Anders og Trine. Sidsel var først gift med Hans Thomas Larsen af Sødinge hed — børn: Lars, Niels og en datter gift med Hans Peder (Degn).

Efter sin mands død giftede Sidsel sig igen med »Søby-Hans«, gmd. i Sødinge.

Birtes næste barn Anders blev skrædder i Ringe. Han havde børnene: Jørgen (siden gift og bosat som skræddermester i Odense), Marie og Mine. Af dem fik Marie sin fasters, Sidsels gård i Sødinge; Mine blev gift ud på Sødinge hed.

Det tredje af Pouls stifbørn Trine blev gift med tømrer Hans Madsen på Sødinge mark. De havde flere børn.

For sine stifbørn var Poul en god stiftader, og de vedblev altid at betragte deres fødegård som deres hjem.

Blandt de ting, som den gang spillede en rolle i bøndernes liv, var bylaget en af de betydeligste. I almindelighed bestod et bylag af alle mænd i byen; men der var dog også i Ringe sogn — byer, der var delte i to bylag.

Når således en fremmed ankom til en by for

der at bosætte sig, var det første, han søgte om, at blive optaget i bylaget. Men inden dette skete, måtte han »give igang«. Så længe han ikke havde gjort dette, havde han ingen lagsret, d. e. han kunde ikke deltage i bymændenes offentlige forhandlinger om fælles bedste; han kunde derfor heller ikke give møde, når »hornet gik« til gadestævne; han modtog intet bud fra oldermændene i nogen af byens sager; han var kort sagt udelukket fra enhver som helst af bylagets gilder og sammenkomster.

Så snart han derimod havde »givet igang«, var han indlemmet i laget, havde del i alle dets rettigheder og påtaget sig sin del af alle dets fælles pligter.

I igangsgildet deltog alle bylagets mænd, og det stod hos den ny mand selv. Gildeskosten bestod i en halv tønne øl, nogle kander brændevin og noget tobak, alt til fælles brug.

Dette igangsgilde har da rimeligvis været det første, Poul holdt som ny mand på gården.

Niels Andersens stuehus.

Pouls formand Niels Andersen har ikke alene været en velhavende mand, men vistnok også en dygtig mand. Endnu to menneskealdre efter hans død fandtes der i gården flere stærke ja næsten uopslidelige dynevårs-vævede kornsække mærket med hans navn. Han havde da også med ikke ringe bekostning — år 1808 — opført det stuehus, hvori Poul nu skulde komme til at bo de sidste 60 år af sit

liv. Dette ny stuehus dannede den nordre af gårdens fire længer forbundet med den vestre og østre ved et par korte plankeværk. Huset, der var 14 fag langt og 8 alen dybt, var en bindingsværksbygning, hvortil var benyttet fuldkantet egetømmer af reneste marvtræ. Stolper, løsholter og dukker målte 7 tommer på den ene led og 6 på den anden. Lævningerne af dette egetømmer danner nu bindingsværket i gårdens møddingsskur.

Bjælkerne i huset var stukket ud gennem stolperne og fastgjort med en kile, således at bjælkehovedet gik 4—5 tommer udenfor væggenes yderside. Mellem tømmeret var lerklinede vindevægge, inde og ude hvidkalkede. Taget var af strå og med halvgavle, hvorfor også gavlene udvendig var klædte med brædder, da taget ikke her gik så langt ned, at det tilstrækkeligt kunde beskærme dem mod vejrliget.

Dette bræddeværk var så vel som tømmeret i sidevæggene udvendig overstrøget med en slags brunrød maling, som skik var og er på Fyn.

Vinduerne var kun få og små; ruderne blyindfattede og af glas, som solen efterhånden indbrændte med alle regnbuens farver.

To døre førte fra gårdspladsen ind i huset; bække steder var der halvdøre malede med samme farve som stolperne. Den dør man fra gården så til højre, førte ind til bryggerset og den til venstre ind til forstuen. Trådte man gennem denne dør, stod man i den kampestens brolagte forstue, der var omtrent 3 alen i firkant. Væggene var her som overalt hvidkalkede. I forstuen var to døre, en til venstre (mod vest) og en til højre.

Stadsstuen.

Trådte man gennem den førstnævnte, kom man ind i »stadsstuen« et stort firkantet rum, der udgjorde 4 fag af husets længde og hele dets dybde. Gulvet her var ligesom i dagligstuen af ler. Lavt var der til loftet, intet velvoksnet menneske kunde gå under bjælkerne uden at måtte bøje hovedet. At danse med hat på herinde — som skik og brug jo ellers var — hørte der næsten overmenneskelig øvelse til; uafbrudt måtte man svaje, bukke og bøje sig, om man ikke vilde have hat og pande i en nærmere berøring med de tykke bjælker, end ønskeligt kunde være. Til trods herfor gik dansen dog ofte lystigt nok i denne stue; men tit kunde det da også hænde, når der først kom fart i tingene, så karlene begyndte at rejse hovedet og hoppe til vejr, at man pludselig hørte et bump, et mer eller mindre lydeligt av! og derefter en lattersalve af selskabet. Der var da sket et af hine ublide sammenstød med de ubønhørlige bjælker. Man mindedes, hvorledes denne vederværdighed i senere tider især hyppig overgik Pouls svigersøn gmd. Hans Hansen og Albrekt skrædder. Førstnævnte var meget høj, og sidstnævnte førte sig meget rank og stiv under dansen. Aldrig så snart havde disse ungersvende hentet sig den ene skalle, før hovedet atter sad lige højt, beredt til at tage mod den næste.

Efterhånden som Pouls velstand lidt efter lidt voksede, blev det stadsstuen her, som kom til at bære bedst vidnesbyrd derom gennem det stadigt øgede indbo, som her fik sin plads. Under vinduerne mod syd ud til gården stod på høje skamler to store egetræs linnedkister langs væggen; på vestgavlen

hængte et »kanderæk« med husets »porcelain«, d. v. s. omtrent et dusin tallerkener, et par fade, nogle træskeer, indbrændt mærket P H S *) o. a. deslg. Disse ting blev kun benyttede ved gilder, ellers spiste man af et fælles træfad — senere lérfad, når det gjaldt »skemad« (søbemad); og at bruge tallerkener til eftermaden var en ukendt overdådighed.

I det hele taget var eftermad ingenlunde almindelig; men hvor man spiste to retter til middag, tog man eftermaden, det stegte flæsk (anden eftermad var i hvert fald yderst sjælden), af panden, der spruttende hed sattes på en træbrikke midt på bordet. Flæskestykket anbragtes på en skive brød, og nu skar man et lille stykke flæsk af og skubbede det ud på enden af brødkiven og gennemskar så denne med sin kniv. En sådan lille mundfuld brød med det lille bitte afskårne flæskestykke ovenpå kaldte bønderbørn en rytter.

Men vi vender tilbage til stadsstuen: Ved siden af »kanderækket« hang den rød- og blåmalede pyramide. Mod nord langs husets anden længdevæg stod tre himmelsænge, ligesom kisterne af egetræ, de skjultes halvvejs bag de lysstribede sængeomhæng. Heri gemtes alt, hvad husmoderen havde kunnet overkomme at lave af sængeklæder. Mere end noget andet var sådanne helt overfyldte sænge husmoderens stolthed. Man kunde undertiden se sænge fyldt næsten lige op til »himlen« med den ene dyne og pude tykkere end den anden og ovenpå den anden. Jo flere dyner i samme seng, jo større velstand. At

D. v. s. *Poul Johansen*. Endnu opbevares det gamle brændjærn med nævnte mærke i. Det gjaldt tillige som et slags bømærke. Alle gårdens ejendele af træ f. ex. spader, skovle og lign. indbrændtes med dette mærke.

sætte penge i sparekassen kendte datiden endnu ikke til.

Ved siden af himmelsængenes var linnedkisternes og muligvis dragkisternes indhold den bedste målestok for husets velstand. Her kunde man i velstående bondehjem hente det ene dusin lagener og »kropstykker« op fra efter det andet. Derimod var det i reglen kun småt med gangklæder, de havde i ældre tid deres plads i en lille beskeden krog i linnedkisten, hvor de efter en meget nøjagtig og kunstfærdig sammenlægning puttedes ned. Først noget senere begyndte klædeskabe at skaffe sig indpas.

Ved en auktion efter en pastor Munk i Ringe købte Poul senere for 10 rdlr. et meget smukt klædeskab; det var af egetræ med dørplanker på et par tommer tykkelse.

Da skabet førtes hjem, viste det sig at være så højt, at det ikke kunde stå i stadsstuen; der var da ikke andet for end at gennembryde lergulvet og — på skabets plads — sænke det nogle tommer.

Dette skab, der er særdeles anseligt og stilfuldt, tilhører nu en af Pouls sønnesønner og indtager en første rangs plads mellem hans møbler.

Foruden de nævnte ting fandtes i stadsstuen en egetræs dragkiste med store messing nøgleblik; ovenpå den havde husfaderens høje sorte hat sin plads. Denne brugtes kun ved bryllupper og begravelser; men var da også fuldstændig uundværlig. Først efter midten af det 19. hundredår begyndte den høje hat at forsvinde fra en fynsk bondebegravelse. — Ved dragkistens fod havde husets læderfodtøj — støvler og sko — sin plads.

Borde, stole eller bænke fandtes ikke i stadsstuen.

Dagligstuen.

Gik man nu tilbage til forstuen og derfra gennem døren til højre (mod øst) kom man ind i »dagligstuen«, der var tre fag stor, hele husets dybde. Det fag, hvori forstuen var, optoges inden for denne af den åbne skorsten, der vendte ud mod dagligstuen. Bag skorstenen længst mod nord var et lille spisekammer, hvor sirup, brændevin og deslg. opbevaredes tillige med madrester og andre spisekammersager. Spisekamret var adskilt fra dagligstuen ved en bræddewæg, således at sidstnævnte stue havde en fuldstændig firkantet form.

På den åbne skorsten brændte der om vinteren en tørveild, hvis meste varme selvfølgelig gik ad skorstenen til. Men tørv var der god tid på. Den hørte f. ex. til de »naturalier«, man i mangel af rede penge brugte til at betale med. Det var således en fast regel, at for de træsko, som brugtes i gården, blev der hvert år skåret, passet og tilkørt træskomanden flere læs tørv. — Nu er den omtrent opskåret.

Over tørvebålet på skorstenen befandt sig en stor jærnkrog, som kunde svinges rundt. I den hang kedelen, hvori maden kogtes.

I stuens nordside stod to dobbeltsænge — vistnok alkovesænge — i den nærmest spisekammeret (mod vest) lå et par af husets større børn, i den anden husbondsfolket; og i en slagbænk ved siden af denne seng — langs stuens østre væg — lå de yngre medlemmer af familien.

Lige overfor skorstenen og midt på væggen mod øst førte en dør ud til bryggerset. Ved siden af

denne dør nærmere ud mod gården stod bænken for enden af bordet. Denne bæk var den eneste i stuen, hvorpå der var rygstød; men den blev også først lavet noget efter, at Poul var kommen til gårde. Lige i hjørnet ud mod gården stod det gamle bornholmske stueur, hvis sløve tik tak lige som hakkede tiden i små stykker. Det findes endnu i oppudset stand i samme gård.

Langs under vinduerne ud mod gården løb en anden »ryggsløs« bæk. Den afbenyttedes under måltidet af karlfolkene, som her havde deres plads. Kvindfolkene spiste altid stående foran bordet. Selve bordet havde form som en komode med tre skuffer, som vendte ud mod kvindfolkesiden. I den øverte gæmtes lævningerne fra måltidet, i den midterste henlagdes gamle klude, lapper, vindepinde og tråd, stoppegarn o. lign.; den nederste skuffe tjænte derimod nærmest som bogskab. Her fandtes senere Pouls bibel, Jesper Brokmanns huspostille, flere ældre og yngre salmebøger, et par andre »gudelige« bøger, en bog med afskrevne sange og endnu nogle enkelte »tryksager«.

Mens kvindernes skeer blev lagt i den øverste bordskuffe ved siden af viskestykke og madrester, satte mandfolkene deres efter endt spisning op i nogle små læderremme, der var sømmet fast i siden af den gamle bornholmer. Om afvaskning var der aldrig tale. Hver voksen mandsperson havde sin egen træske, som ingen anden havde lov at bruge. Når måltidet var endt, slikkedes den først ren med tungen, tørredes derpå af med ærmet og sattes op ved klokken, i det man stak skaftet ned igennem den lille læderhank.

Foran klockens dør længst oppe på karlenes bænk lige under vinduet lå rugbrødet (hvedebrød brugtes kun ved meget højtidelige lejligheder). For karlen, som sad brødet nærmest, havde da den pligt, med »brødkniven«, som lå i bordskuffen, at afskære det brød, som under måltidet kunde spises.

Længere ned mod indgangsdøren fortsattes karlenes bænk med »gåsebænken«, hvori gæssene om forsommeren lå og rugede. Indgangen til rederne vendte ud mod stuen og lukkedes med skodder, der ovenfra blev skudt ned for indgangshullet; men for at dyrene kunde få tilstrækkeligt af frisk luft i det indelukkede rum, var skodderne gennemskåret således, at hullet havde form af et hjerte, et par tommer i tværmål. Her igennem kunde gæssene så stikke næbbet ud og trække frisk luft. Og tog man sig ikke i agt, kunde de til tider få i sinde at bide én i benene, så den siddende med et forskrækkelsens udråb fløj op, hvad der tjænte børnene til stor moro.

Gæssene var dog ikke de eneste dyr, der havde borgerret i stuen: Traf det sig om foråret, at et får havde ondt ved at holde lammene i live, blev hele familien flyttet ind i stuen, bordet rykkedes lidt ud fra væggen, og her lavedes så en lukket bås, hvori får og lam — til børnenes store glæde — kunde tilbringe tiden i varmen og komme til kræfter. Ja det kunde også ske i den kolde vintertid, at grisesoen med sit spæde afkom kunde komme ind på sti bag bordet; men dette var dog mindre hyggeligt. Hønsene betragtedes derimod som daglige gæster; når gæssene havde udruget og kom ud, holdt hønsene deres indtog i de tomme reder, hvoraf de i gæssenes rugetid var fordrevne. Her foregik så æglægningen; og når den var vel tilendebragt, kunde hønen med et let

lille hop komme op på bænken og derfra højlydt udbasune sin bedrift for alle i stuen.

Den brede gåsebænk kunde imidlertid også bruges til andet: indtil Poul nåde de 70 år, plejede han om somren altid her at tage sig sin middagssovn, liggende udstrakt på de nøgne brædder uden så meget som en pude under hovedet.

Længst nede i hjørnet ved indgangsdøren stod »flødebøtten«, der dag efter dag optog den fløde, der skummedes af mælken. Når bøtten efter en 8—10 dages forløb var fuld, kom kærnen i virksomhed med at omdanne fløden til smør.

Nederst på den tre kvarter høje flødebøtte sad en tap, gennem hvilken man uden synderligt besvær kunde tømme bøttens indhold ud. Undertiden kunde man også på den måde tappe lidt af bøttens underste og altså tyndeste indhold ud og dermed forbedre sin øllebrød. Det således udtappede var jo rigtignok tit hvinende surt; men det smagte alligevel bedre i øllebrødet end den tynde skummede mælk.

Langs bjælkerne under loftet var hylder slået op. Her stod mælken, dels i lave træbøtter, 4—5 tommer høje og tre kvarter i tværmål, og dels i »skalgryder«, som købtes af de omrejsende handelsmænd. Disse kom med hele læs af sådanne »jydepotter« og »lyngkoste« ovre fra Vestjylland. Mange år igennem havde Poul en sådan indkvarteret hos sig om natten på gennemrejsen. Det vakte altid stor glæde hos børnene, når det hed sig, at nu kommer »kostemanden«. Da fik man mangt og meget at høre fra fremmede egne og om fremmede sæder og skikke; og drikkepene blev altid givet til børnene.

Da røgen fra den åbne skorsten ikke altid var så synderlig forhippet på at gå til vejrs, men derimod

med en beklagelig forkærlighed dvælede i stuen, så fulgte deraf, at mælk og fløde stadig havde en bismag af røg, og ovenpå fløden dannede sig lidt efter lidt et fint lag støv, som skrev sig dels fra arbejdet ved skorstenen (aske) og dels fra fejningen af gulvet; men alt dette tog man ikke den gang så nøje. —

Går man nu på sin videre undersøgelse fra dagligstuen gennem døren ud i bryggerset, har man straks til højre opgangen til loftet, en åben trappe af egeplanker. Et hul i loftet fandtes lige ovenover. Dette dækkedes af en lem, som man med sit hoved eller sine skuldre løftede til vejrs, når man skulde op på loftet. Lemmen var ved den ene side fastgjort til loftet med to hængsler, hvorom den drejede sig indtil den stod på retkant.

Pigekammeret.

Lige overfor trappen på den modsatte side af døren fra dagligstuen fandtes pigekammeret. Her kunde lige stå en kiste foruden sængen. Denne bestod ikke af et løst sængested, men dannedes ved, at der tværs over det tre alen brede kammer var sat nogle fjælle på højkant, den ene over den anden, nogle bundbrædder anbragt 5—6 tommer fra gulvet og derpå lagt nogen halm med sængeklæder ovenpå. Halmen blev herfra som i de øvrige sænge fornyet én gang om året, om foråret nemlig, efter at den i årets løb var bleven arbejdet i stykker til hakkelse. At »rede sængen« bestod for halmens vedkommende

i, at man, efter at dynerne var fjærnet, løftede og lettede i den så længe, til den rigtig kom til at bruse og strutte; ti først da blev sængen rigtig blød.

Mens en sådan sæng om vinteren kunde være særdeles behagelig, var den om sommeren næsten uudholdelig varm; ti de samme tykke sængeklæder brugtes både sommer og vinter. En anden ubehagelighed var, at musene nærrede en beklagelig forkærlighed for denne halm som opholdssted og tumleplads, hvorved de ofte med deres krablen og piben kunde i timetal skræmme søvnen bort fra de trætte mennesker deroppe i dynerne ovenover.

Bryggerset.

Ude i bryggerset ved siden af pigekamret sattes senere en sæng, hvori et par af husets børn kunde få plads, da Poul senere fik mange sådanne til huse.

Størstedelen af husets østlige ende optoges af bryggersskorstenen med tilbehør: bagerovn, bryggerkedel og maltkølle. Indfyring til ovn, kedel og til dels »køllegris« skete fra det store skorstensrum, hvis åbne side, der vendte ud mod bryggerset, kunde dækkes og lukkes af den store »kølleport«, når der skulde »kølles malt«. Til dagligdags var den »hængt op«, i det der i »skorstenshammeren« var anbragt to hængsler, hvorpå den var ophængt i den øverste ende, og om hvilke den kunde drejes. Den

ende af porten, der vendte nedad, blev nu hævet opad og fremad ud i stuen, indtil den nåde loftet, hvor den da fastgjortes. Ovenpå kølleporten, i rummet mellem denne og loftet, henlagtes skiddentøjet til vadskerdagen.

Bag ovnen ud mod haven var »flæskehuset«, et lille hul, hvori det røgede flæsk hængtes op; stedet kunde også gøre tjeneste som mørk arrest for husets børn, om disse gjorde sig for meget utilbens.

Syd for skorstenen stod bryggerkeddel og dejg-trug og længst tilbage mod østgavlen stod »bingen«; d. v. s.: den store melbeholder. Man lod nemlig kun en gang om året male mel, og alt det mel, der brugtes året rundt, blev da ved den lejlighed styrtet i bingen. Dette store trækar var næsten et par alen højt og dækkedes af et låg. Når der skulde bages, trak en af de til stede værende hoserne af og sprang med de bare fødder op i bingen, målte 10—12 skpr. mel af og løftede dem efterhånden over i dejgtruget, hvor de så af pigerne blev »lagt« om aftenen, før bagningen skulde foregå, således at dejgen om natten kunde hæves.

Bryggerset var lagt med små runde kampesten, og ved siden af bryggersdøren ud til gården var der under fodstykket et åbent rendestenshul, hvorigennem spildevandet skyndte sig ud for så siden at stå og stinke udenfor dagligstuevinduerne, indtil det omsider, når regnvandet kom til hjælp, gennem et hul under plankeværket slap ud i vejgrøften langs gaden.

Således så dette stuehus ud, hvori Poul Johansen nu kom til at indtage bordendepladsen.

Huset blev i adskillige år anset for det pæneste

og bedst indrettede i byen, og når militæret i disse krigsår skulde indkvarteres i byen, var det en stående regel, at officererne altid bode her.

Birthes sygdom og død.

I sit ægteskab havde Poul ingen børn. Birthe var så godt som altid syg; brystsygen, som lagde hendes første mand i graven, havde også fået tag i hende. Læger var den gang endnu meget lidt brugt; kunde naturen ikke hjælpe sig selv, tyde man sædvanligt til den »kloge mand« el. kone. Om en sådan kan det slås fast som en given ting, at han el. hun aldrig under nogen omstændighed bode i nærheden af den syge, men altid så langt borte, som det på nogen måde lod sig gøre at søge hen.

Under Birthes sygdom levede »den kloge mand« hende »hin side Odense«, altså mange mil borte; men netop derfor gik der også stort ry af ham. Denne mand gæstede Poul flere gange i anledning af sin kones sygdom.

Ved sådanne lejligheder var han meget »morgendulig«, kort efter midnat var han på benene, fik hesten sadlet og gav sig på vej. En sådan dejlig sommermorgen havde han tilbagelagt halvtredje mil og var nået Lindeved mølle, endnu før folk var kommen op. Han sprang da af hesten, tog hovedtøjet af den og lod den frit græsse langs vejkanten, mens han selv lagde sig ned og fik sig en rigtig morgen-

blund i det bløde græs for derefter at fortsætte sit ridt med friske kræfter.

Til trods for »den kloge mands« bistand gik det dog stadig tilbage med Birthe, og den 2. Juli 1813 døde hun, 44 år gammel. — Poul var den gang 33.

Skifteforvalterens attest er udstedt allerede dagen efter, og den 6. juli stod begravelsesgildet.

Jordefærd.

Alle begravelsesgilder var den gang omtrent ens, og skønt intet — så vidt jeg véd — er overleveret om Birthes begravelsesgilde, må det vel nok have formet sig som alle andre:

Først indbydes den nærmeste slægt til selve gildet, og derpå tilsiges bylaget at kaste graven, at ringe med klokkerne og at bære den afdøde til jorden. Fra disse pligter måtte ingen under noget påskud unddrage sig. Forsømmelse pådrog en bøde til laget. Kunde vedkommende ikke møde selv, måtte han sende en anden i sit sted.

Selve højtideligheden kunde være en del forskellig.*

Over nogle afdøde holdtes ligprædiken i kirken, hvor da den afdødes »vita et fata« (hans livsskæbne i korte træk) oplæstes. Dette skete f. ex., da Pouls morfader blev jordfæstet, og det var anset for det fineste. Andre indskrænkede sig til, at der på kirkegården blev holdt en tale »over graven«. Men det

store flertal nøjedes med, at der blot »blev kastet jord på«.

Efter turen til kirken fulgte den afdødes slægt med hjem til sørgehuset for at spise. Maden var den sædvanlige gildesmad: sødsuppe, steg, kødsuppe, kød og kage.

Hen mod aften skete et større rykind på gården, i det bylagets øvrige medlemmer indfinder sig for at få lidt af gildet med som løn for deres hjælp. Oldermændene plejede sædvanlig at indbyde bylaget på de efterlevendes vegne til at drikke »afgang« for den afdøde. Denne indbydelse foretoges gerne på kirkegården, når bylaget havde udført sine pligter mod den afdøde; d. v. s., når der var gravet en grav, ringet med klokkerne, når kisten var båret til sin sidste plads, og graven atter tilkastet og tuet. Denne »afgang« svarede altså til den ovenfor omtalte »igang«.

I skifteforretningen over Birthe Hansdatters efterladenskaber fastsattes hendes børns arv efter hende til 346 rdlr. Hvilket måtte anses for at være boets halve formue. Poul afrunder summen op efter til 400 rdlr. til børnene; hvorfor da også de umyndige børns værge, gmd. Jesper Hansen »intet kunde have at erindre imod dette af enkemanden gjorde tilbud, så som samme øjensynlig sigtede til hans myndlings fordel.«

Men enkemanden erklærede endvidere, at han foruden den ovennævnte arv vilde som gave tillægge børnene endnu noget, nemlig: til pigebørnene den afdøde moders gangklæder og til sønnen, »når han kommer i krigstjeneste årlig en otting smør, to oste, noget flæsk og kød tillige med vadmel til en trøje, lærred til en skjorte, et par bukser og et par strømper.

Skifteomkostningerne, som Poul havde lovet at udrede uden udgift for børnene, løb op til 30 rdlr. 2 mk. 11 sk.

2det giftermål.

Efter sin ældre, svagelige hustru bortgang fulgte Poul datidens skik og brug hurtigst muligt at gifte sig igen. Tre uger efter Birthes død holdtes »jagildet«, således som skrevet står i Ringe kirkebog: »Den 24. juli 1813 indskreves til ægteskab enkemand Poul Johansen af Sødinge med sin forlovede, pigen Anne Jørgensdatter sammesteds. Enkemanden fremlagde attest fra skifteforvalteren af 23. juli 1813, at skiftet efter hans afdøde hustru Birthe Kirstine Hansdatter var sluttet; og forloverne, som var Jørgen Poulsen og Jesper Hansen, bægge gmd. af Sødinge, bevidnede, at der intet var, som efter loven kunde hindre deres ægteskabs forening; ligesom de også bevidnede, at pigen Anne Jørgensdatter havde havt de naturlige kopper (var vaccineret).

Jesper I H S Hansen, Jørgen I P S Poulsen.«

Jørgen Poulsens slægt.

Poul Johansens anden hustru havde sit hjem i den første gård på venstre hånd »neden for« gade-

kæret (matricul nr. 18); her bode hendes fader gmd. Jørgen Poulsen. Hun havde flere søskende, deriblandt Poul, Sara og Rasmus. Sidstnævnte kom ulykkelig af dage, i det han druknede i det nærliggende gadekær den 8. jan. 1804. Han blev — som det hedder i kirkebogen — »begravet med de sædvanlige ceremonier efter øvrighedens resolution«.

Sara overtog senere fædrenehjemmet, i det hun blev gift med »Mølleren«. Mølleren var nok også fra Sødinge; men han og hans søster Johanne Marie var tidlig kommen til Lammehave at tjæne; han som møllersvend i den gamle »græsmølle«, der senere blev forbedret og udvidet; hun som pige på gården hos ejeren hr. v. Korbitz. Denne havde overtaget Lammehave efter sin moders død 1796 og gik straks i gang med at ombygge den.

Den 14. dcbr. 1799 døde hans hustru i barselsæng med en lille pige, der fire dage senere fulgte moderen i graven. I v. Korbitz enkestand var det nu, de to ovennævnte søskende kom i hans tjeneste; og han forelsker sig da så hæftigt i Johanne Marie, at han gør hende fra at være tjenestepige til husfrue på Lammehave. Dette skete den 16. marts 1805, som det fremgår af kirkebogen under nævnte dato: »S. T. hr. general-adjutant Herman Friderick v. Korbitz og jomfru Johanne Marie Rasmussen, bægge af Lammehave, copulerede efter allernådigste bevilling af 14. marts d. a.«

Dette mærkelige ægteskab satte folks fantasi stærkt i bevægelse; man fortæller, at den fordums bondepige slet ikke kunde tåle den ære, der var vederfaret hende. Hun blev rent utålelig både overfor hendes tidligere standsfæller, tjenestefolkene og hendes mand, hvem hun gjorde livet så surt som

muligt. Således skal kusken Niels senere have fortalt, at v. Kørbitz allerede på sin bryllupsaften kom ud til ham og viste ham, hvorledes hun på selve denne hans bryllupsdag havde givet ham en bødt skjorte at tage på; hvorefter han i den højeste elendighed gang efter gang udbrød: »Forbandet være denne dag, forbandet være denne dag!«

Dette ulykkelige ægteskab blev dog ikke af lang varighed, allerede 1808 døde v. Kørbitz, og fru en blev nu enejer af Lammehave. Hun giftede sig dog igen; Ringe kirkebog mælder derom: »Den 7. octbr. 1810 viedes velbyrdige hr. lieutenant Erik Christiani v. Tommerup og højvelbårne (!) enkefru general-adjutantinde v. Kørbitz.«

De viedes hjemme på Lammehave efter at have løst kongebrev.

v. Tommerup var en ualmindelig dygtig landmand og blev en foregangsmand for hele egnen, hvad avlsbruget angik. Da hoveriet hindrede hans fremskridtsplaner, bortsolgte han meget af bøndergodset, og det er rimeligvis ved den lejlighed, at fruens broder, mølleren, kommer i vej.

Han blev nemlig gift med Jørgen Poulsens Sara i Sødinge og overtog gården efter svigerfaderen. Men denne gård var netop en af Lammehaves fæstegårde. Mølleren fik nu gården overdraget på særdeles billige vilkår, ja der ymtes endog om, at han fik den kvit og frit til selveje. Og herfra skulde da skrive sig den større velstand, der efter folks mening fandtes i møllerens gård, end andet steds i byen.

Meget tyder på, at Johanne Marie har været en dygtig kvinde i sit hus; men ingenlunde afholdt, snarere frygtet. At der fra hendes tidligere med-

tjæneres side har været nogen misundelse med i spillet, er vel heller ikke udelukket.

Hun kom af dage ved et grimt ulykkestilfælde nogle år senere: Det hændte en dag, som hun stod ude i køkkenet, at suppegryden, der stod over ilden, begyndte at koge over. Hun løb da til og vilde løfte den af, men i det samme snubler hun og falder så uheldigt, at grydens kogende indhold væltede ud over hende og skoldede hende til døde.

Efter hendes ulykkelige død fik folketroen travlt med at fortælle om, hvorledes hun som alle ilde lidte mennesker efter døden spøgede på gården og i dens omegn. Ensomme nattevandrere kunde høre hende jamre ude i Lammehave mose eller i skoven. »Jeg fryser!« klager hun. »Gå til Lammehave og varm dig!« svarer en anden, grovere stemme. Nu er hendes minde dog næsten udvisket der på egnen.

I foråret 1824 blev Lammehave solgt ved offentlig auktion til proprietair Lund, som siden ejede den i mange år.

Anne Jørgensdatter, som enkemanden Poul Johansen fæstede til brud fra gården nede ved gadekæret, var tidlig kommen hjemmefra; det havde ikke lykkedes for hende i alle henseender at bevare sin sti rén. Hun havde som ugift en datter. Denne datter, Maren, hvis fader var ukendt på moderens hjemegn, blev senere gift over til Kærby i Kerteminde-egnen. Hendes mand var nok en dårlig person, og ægteskabet blev for hende næppe nogen dans på roser. Også hun vedblev gennem årene, når byrderne trykkede, at søge trøst og hvile hos sin moder og dennes mand; og længe efter Annes død vedblev Marens børn hvert år at tilbringe deres juleferie i Sødinge.

Anne tjænte som amme i Skårup ved Svendborg, da hun blev fæstet til Poul. Om brylluppet her findes ingen overlevering; men det må vel have fundet sted i hendes hjem og på den sædvanlige måde, som følger.

Bryllup.

Indbudte bliver 1) alle bylagets familier, 2) alle brudens og brudgommens pårørende indtil fjærde led, 3) alle, hvis bryllup brud eller brudgom tidligere har overværet, og til hvem de har ofret den såkaldte »hæderlige skænk og gave«, den som disse nu er pligtig at tilbagebetale. Bryllupets første dag skulde helst falde på en lørdag. Om torsdagen forud blev da den såkaldte »føring« bragt hen til gildesgården. Denne føring bestod — alt efter de indbudtes ævne — af høns, æg, lamme- eller kalvekød, gæs, ænder o. s. v. Alt dette modtages og behandles af »kokkekonen«, som hører med blandt egnens kendte personligheder. Ved føringen opvartedes med mad og drikke så vel for de førende som for brudepigerne, der på denne dag træder sammen for i fællesskab at »smykke kirke« til den forestående højtid.

Om lørdag morgen mødtes så gæsterne i bryllupsgården; brudgommen kommer kørende fulgt af alle sine brudefolk. Ved hans komme må bruden være pyntet og tage imod ham udenfor døren for at føre ham ind i huset.

Når følget er samlet, køres til kirke. Blandt de, som her er pligtige at følge med, kan nævnes: brude-

piger, brudemænd og brudekoner (eller som de her kaldes »næstemænd og næstekoner«). De øvrige står det frit for; men det anses dog altid for en hæder at have et stort følge på mange vogne til kirken; også præst og degn tiltaler det; ti da vil det kunne mærkes på ofret i kirken.

Foran brudeskaren rider en flok unge karle, det gælder om at lade hestene strække ud; ti man skal helst op til kirkegårdsporten og derfra tilbage og møde vogntoget. Er det raske ryttere, kan dette måske lade sig gøre et par gange. At der den dag må være godt smæld i pishen er en selvfølge.

På første vogn i rækken ses spillemændene, så følger brudepigernes vogn, dernæst bruden, så brudgommen og endelig brudemænd og -koner; sidst kommer det øvrige brudefølge.

Når toget nærmer sig kirken, høres klokkekimen, der vedbliver, indtil alle er kommen ind i kirken. Efter at man er kommen af vognene, stilles op i følgende orden: først musikanterne, som på klarineterne spiller op med en march, så brudepigerne parvis, derpå bruden med brudekonerne, efter dem brudgommen med brudemændene, og toget sluttes så af det øvrige brudefølge.

I kirken opløser brudepigernes par sig i to rækker, der tager stilling med en række på hver side langs stolestaderne; og imellem disse to rækker vandrer så brud og brudgom op til de to øverste stole, idet de sætter sig adskilte hver på sin side.

Efter at højtideligheden med sang, vielse og ofring er til ende, forlader de kirken på samme måde kun med den forskel, at brudgommen nu går først.

Ved kirkedøren står musikanterne opstillet igen,

og til tonerne af en ny march skrider toget atter ud til vognene. Hjemad sidder brud og brudgom i samme vogn, og nu kører denne forrest lige efter musikken. Hjemturen går, alt hvad hestene kan strække ud.

Ved ankomsten til hjemmet opvartes med brændevin, brød og tobak; mens skafferen har travl med at bringe i orden til festmåltidet. Brudeparret må nu tage plads for enden af bordet, hvorefter gæsterne alle uden undtagelse én efter én højtideligt går op og lægger deres »hæderlige skænk og gave« på en tallerken, som skafferen har stillet frem foran brudeparret.

Først efter at dette er vel overstået, anviser skafferen enhver sin plads ved de forskellige borde i stuerne og loen, som i dagens anledning er smukt betrukken med lagener langs vægge og loft.

Maden er den sædvanlige gildesmad: Sødsuppe, steg, kødsuppe, kød med peberrodsdyppelse og sluttelig sylte og kager. Under måltidet må der af skafferen og hjælpere skænkes flittigt i glassene, og musikken må på violinerne give det ene stykke til bedste efter det andet. Men det allerlystigste stykke må dog frem, når — under nydelsen af kødsuppen — tallerkenen til fordel for musikanterne selv går om borde.

Når måltidet er endt, læser skafferen fra borde i en længere — hver gang enslydende tale. Han takker gæsterne for den ære og tjeneste, de har bevist brudeparret ved at følge dem til kirke, og ofret dem deres hæderlige skænk og gave og taget til takke med et tarveligt måltid; han indbyder dem derpå til at blive hos dem om aftenen — jo længer jo kærere — og atter at møde her den næste dag for at følge

brudeparret til kirke og hjem igen til middagsmåltid ; han lover dem på brudeparrets vegne at forbedre det tarvelige måltid ved hele aftenen at opvarte med godt øl, villig skænk og lystig musik, så at alle — med Guds hjælp — skal få en glad aften; han gør derpå undskyldninger, fordi han ikke har kunnet tale så godt, som han burde og slutter med et : Velbe- komme alle sammen !

Efter måltidet opvartes med kaffe, og stuen gøres ryddelig til dans. Denne åbnes af skafferen med bruden. Efter at han har givet hende en adstadig menuet og en lystig hopsa, overgiver han hende til brudgommen, som ligeledes danser et par danse med hende alene på gulvet. Derefter er dansen fri og fortsætter til langt ud på natten.

Om søndagen tager brudeparret til kirke, og bruden er nu for første gang iført konehue ; i hjemmet er beværtning og lystighed omtrent som dagen forud.

Til tredje dags gilde om mandagen møder i reglen kun de ældre, og da er der ikke dans.

Således må da vel i sine hovedtræk også Poul Johansens og Anne Jørgensdatters bryllup have foregået.

Skifte.

For at kunne indgå ægteskab anden gang havde Poul, som tidligere omtalt, måttet skifte med sine stifbørn, og i den anledning måttet udrede så mange penge, at han senere hen ikke kunde begribe, hvor det havde været ham muligt.

Da Pouls stiftatter Sidsel i begyndelsen af tyverne redte til bryllup, havde Poul da ladet lave til hende en usædvanlig kostbar vogn af de den gang brugelige kurvevogne. Alene kurvefadingen havde kostet 70 rdlr. Men netop samtidig kom den ny — senere almindelig brugte form for vogne, og Sidsel bad da mindelig om at få en sådan i stedet og slippe for kurvevognen. Poul føjede hende i hendes ønske, og skønt han selv ingen brug havde for den kostbare vognfading så lod han dog en anden lave til Sidsel. Kurvefadingen blev aldrig nogensinde brugt men fik strak plads oppe på hanebjælkerne over stuehusets loft. På dette loft stod børnebørnene mange år senere og kastede mangt et beundrende blik op til det nydelige kurvemagerarbejde. Men også mange andre gamle og sære ting gemtes på dette loft, der var således 3—4 nydelige »mangletræ«, udskårne i almuestil og belagte med stærke farver; om én af de smukkeste fortaltes, at den egentlig tilhørte Sidsel. Den havde hendes tilkommende mand Hans Thomas Larsen lavet til hende, da han gik på frierfodder. Sådanne gaver var den gang temmelig almindelige. Foruden mangletræ kunde man også der på loftet træffe gamle kunstfærdigt udskårne tærskler, »sketler« (til at skage, skette hør med) skagefodder og river. De fleste af disse ting var rimeligvis kommen til gårde i lignende anledning som Sidsels mangletræ; men det glemtes efterhånden, hvem de skyldtes. Desværre gik alle disse ting op i luer, da det ombyggede stuehus i 1888 brændte ved lynnedslag.

Barselgilde.

Den 17. juli 1814 holdt Poul Johansen sit første barselgilde. Til at holde den lille brunkrøllede dreng over dåben som »gudmoder« havde man indbudt Pouls eneste helsøster Anne, gift med gmd. i Sødinge Rasmus Larsen. Nabokonen gmd. Knud Rasmussens hustru »tog huen af«, og faddere var genboen gmd. Hans Henrik Hansen og ligeledes gmd. Jesper Hansen og Anders Rasmussen, alle af Sødinge. Moderen blev samme dag indledt i kirke.

Et sådant »barselgilde« kunde være besværligt nok. Selvfølgelig må hele bylaget med. I en samlet sum kaldes alle mændene da undertiden for faddere; mens alle konerne fulgte barnets moder til hendes »kirkegang«. Ja så uomgængelig var skikken, at om en af disse koner havde lovligt forfald, da skulde hun sende en af sine tjenestepiger eller i hvert fald et barn i sit sted. Et sådant barselgilde kunde næsten være lige så bekosteligt som et bryllup. Også her måtte der bringes »føring«, og maden tillaves af »kokkekonen«.

Undertiden gives der faddergave, men det sker da mærkelig nok i kirken. I det nemlig »gudmoderen« med den lille nydøbte har været oppe at ofre til præst og degn, stiller hun sig ved indgangen til sin stol med ryggen til samme og med barnet hvilende på hendes arme med det lille ansigt opad. Når nu mændene kommer »fra offers«, standser de foran de to og lægger en gave på barnets bryst.

Under måltidet hjemme skal der flittigt opvartes med øl og brændevin; men dertil kom nu efterhånden en stund efter spisningen: kaffe, der ellers ikke endnu var så almindelig.

Enkelte steder begyndte det nu også at blive

skik, at ungdommen senere hen på aftenen fik lov at danse, mens de gamle gik hjem for bl. a. at samle kræfter til »andendags-gildet«. Dette bestod dog kun i en »god middag«.

Børnene.

Poul Johansens ældste søn, båret til dåben af Pouls eneste søster, blev naturligvis kaldt Johan efter faderen i Voldstrup. Mange børn fulgte. Flokken nåde omsider den halve snes; men af dem døde dog to som ganske små; mens otte overlevede fader og moder. Det næstældste af disse børn en pige fik navnet Birthe Kirstine efter Pouls første hustru; med den tredje, Mette Sofie blev Pouls moder kaldt op.

Derefter kommer så med drengen Jørgen turen til Annes fader at blive opkaldt.

I Hans genfinder vi navnet på Pouls eneste helbroder. Hvem navnet Niels til den næste dreng skyldes er vanskeligere at se, måske der har været tænkt på Pouls morbroder, hans første kones første mand Niels Andersen. Med Rasmus føres tanken hen til den broder af Anne, der som dreng omkom på så sørgelig en måde ved drukning i gadekæret. Og endelig må vel navnet Kirsten, som ægtefolkenes yngste barn fik, være hentet fra Pouls tidligt afdøde tvillingsøster.

Landsbyliv.

Det blev et strængt og arbejssomt liv, Poul gik ind til som gårdmand i Sødinge. Skatter og gæld hang truende over hovedet på ham; flere lån måtte stiftes, bl. a. hos den velhavende gmd. Povl Sørensen i Ryslinge. Men han sled sig igennem og fik efterhånden det værste klaret fra sig, og hertil hjalp de højere priser og den forbedrede bedrift.

De fleste der på egnen havde den gang jorden inddelt i ottemarks drift. Jorden fældedes første år til enten havre eller boghvede. Om efteråret derpå blev gødet og sået rug; tredje år sådes byg, og fjerde år udlagdes marken med havre. Ved overgangen til det 19. hundredår begyndte man dér på egnen at så kløver i udlægsmarken.

I fire år henlå nu marken med græs.

Ejeren af Lammehave, overkrigskommisair Tommerup skal — som før er nævnt — have været egnens foregangsmand på landbrugets område. Han dyrkede raps, tilplantede store dele af marken med kålrabi, såde vikker og havre til grøntfoder, begyndte at staldfodre, ligesom han også indførte brak, mergling og de ny forbedrede avlsredskaber.

Lidt efter lidt fulgte omegnens bønder efter og blandt dem Poul Johansen. Den gamle hjulplov blev stillet til side; endnu ned efter hundredårets midte havde den sin aftægtsplads ude i svinehuset. I dens sted holdt den amerikanske svingplov sit indtog og det samme gjorde svenskharven.

Mærglingen holdt det hårdere med. Det var til en begyndelse de gamle bønder ganske umuligt at forstå, hvad gavn det skulde gøre at få den dejlige sorte muldjord dækket med dette rå, døde ler (mærglen). »Nej« sagde gamle Kristen Jørgen nede i den anden

byende »før jeg vil give mig til at slæbe alt det råler ud på min gode mark til gødning, før vil jeg hellere lade mig selv slæbe derud.« Det hjalp dog alltsammen ikke; mærglingens gode følger var altfor åbenbare og øjensynlige, til at man kunde komme forbi dem eller slå dem ned med den slags raske udtalelser. Gårdmand efter gårdmand begyndte mærglingen, og selv gamle Kristen Jørgen kom med.

Det var et meget strængt arbejde at grave mærgel. Pouls sønner var nu efterhånden bleven så gamle, at de kunde yde god hjælp; men som ældre mænd ytrede de ofte, at mærgelarbejdet var det sværeste af alle arbejder — landbruget vedrørende — som de nogen sinde havde havt hånd i; og hændte det da, at den yngste slægt beklagede sig over arbejdet ved drajningen el. lign., da kunde den være sikker på at få et svar omtrent som så: »Nej da skulde I have været med, da vi mærglede, det var et arbejde, som dette kun er børneleg imod«.

Med mærglingen steg udbyttet overordentligt, og kornavlen og -salget tog stærkt til. Pigerne måtte hjælpe til i lo og lade. Havde karlene aftærsket kornet, var det mange steder mandens og pigernes arbejde at rense det og bære det på loftet eller i vognen, der skulde køre det til Odense. I flere år tjænte den ældste af Pouls døtre hos svogeren Rasmus Larsen. Hun fortæller:

Når der var aftærsket en passende korndyng, blev der gærne sendt bud over til fader for at komme og hjælpe til med at rense den. Man tog da fat »tidlig om morgenen« d. v. s. kort efter midnat; det var et sent og besværligt arbejde med at kaste, sejle (på håndsold) og drøfte (på drøftetrug) måske op mod en snes tdr. korn. Pigerne bar det op på loftet, 4

skpr. på nakken ad gangen; eller om det traf, at det skulde til staden, da blev det læsset på vogne, tre tdr. udgjorde et læs. Tit fulgtes da de to naboer ad, og det hændte, at man havde kornet rensset, opmålt, læsset og kørt de tre mil ud til Odense, endnu før det en vintermorgen var bleven lyst.

Ærgerligt var det da, når man skulde holde ved acciseboden i halve timer, før man kunde få de morgengnavne betjænte til at stå op og tage syn på vognens indhold, ti før måtte man jo ikke slippe ind i byen.

Der kunde være dage, hvor vognene holdt der i snesevis i rækker den ene bag den anden. Hestene frøs — svedige som de var af den lange nattetur — og blev urolige, kuskene bandte de søvnige posekigere; men disse lod, som de intet forstod; først når man listede en mark el. så til dem, kom der lidt gang i forretningen.

I den henseende havde det sig med accisebetjæntene som med møllersvendene. Møllernæringen var jo ikke fri, og møllerne behøvede derfor ikke at frygte for at miste kunderne. Kom Poul eller en af hans sønner med sine mølleposer den næsten en mil lange vej ud til Boltinge mølle for at få posens indhold forvandlet til mel, gryn, eller hvad det nu var, så skulde det aldrig fejle, at møllersvenden jo netop havde lovet at tage fat på en andens eller nogle andres poser, og her kunde man da få lov til at holde både halve og hele dage, om man ikke pludselig kom i tanker om, at man havde en mark eller to til overs i sin lomme. Var disse først flyttet over i møllersvendens næve, så lysnede det, og ens korn kom på kværnen.

Ellers var rede penge en vare, man havde såre

lidt af mellem hænder. Endnu en snes år op i 19. hundredår betalte man sin konge- og kirketiende i kærven. Det var beboerne i Sødinge og Brangstrup, der i Ringe sogn først gik over til at betale efter kapiteltaxt. År 1826 var der i Sødinge by kun en eneste tilbage, der betalte præstetiende i kærven. Den ene var Per smeds enke. Sødinge var i den hen-seende sognets fremmeligste by.

Fattighjælpen ydedes dog endnu en stund hoved-sagelig »in natura« mest som korn, mel, malt o. lign., og det samme var også tilfældet med lønnen til smed, dyrlæge, og flere. Det var her mest havre, æg og mælk. Hovedsagelig det sidste. Disse ydelser holdt sig til langt frem i hundredårets sidste halvdel.

Da Pouls gård den gang var den første i byen, når man kom fra Ringe, så var det efterhånden bleven en stående regel, at dyrlægen tog derind med sin befordring på den dag, der for ham var bestemt til modtagelsen af disse ydelser.

På en sådan dag så man da i den tidlige morgenstund byens piger med mælkebøtten på hovedet stile mod Pouls gadeport, og snart vrimlede de i gården, hvor de med deres mer eller mindre tunge mælkebøtter — hvori den varme morgenmælk gemtes — styrede hen imod modtagerens (dyrlægens) store mælketønde, der tronede højt på vognen midt i gården. Her stod så kusken og tog mod bøtterne, eftersom de kom og slog den dejlige fede mælk i tønden.

Når alle havde fået tømt af, blev de budt et glas mjød og fint bagværk (kringler el. lign.). Ved den lejlighed faldt der gjerne tillige lidt af til gårdens småfolk, for hvem en sådan dag med kringler og andet godt hørte til de uforglemmelige.

Enkemand og olding.

Efter et samliv på mer end fyrretyve år skiltes ægtefællerne ved Anne Jørgensdatters død. Poul sørgede dybt over hendes bortgang og udbrød: »Når vore koner dør, er vi mænd kun som en gammel stikke«. Han tænkte nu kun på — gammel som han var — at trække sig tilbage, og i året 1856 skiftede han og overdrog gården til sønnen Hans, som året i forvejen var bleven gift.

Hos denne søn levede han endnu i 14 år som aftægtsmand, rask og rørig til langt op i den femte snes. Først i de senere år bevægede han sig mere langsomt og næsten som højtideligt omkring ved sine to hvide kæppe.

Børnebørnene voksede efterhånden til omkring ham, og han kunde godt lide at give sig af med dem. For at sætte dem på prøve bad han dem undertiden om én eller anden af de ting, de satte mest pris på; fik han tingen, gav han den imidlertid straks tilbage til barnet igen, idet han både glædede sig ved, at det kunde afsé den og over dets fryd ved at få gaven tilbage igen fra ham.

De mindes ham som en mand af middelbøjde med en hårvækt — tyk og kraftig som en ynglings men nu snehvid bølgende ned over nakken.

Af gammel tids dragt brugte han kun den røde toplue med dusken foroven. Frakke eller trøje blev aldrig benyttet til daglig. Her måtte den sribede hvergarns vest med den hvide lærredsryg tillige med de hvide vadmels-nattrøjeærmer gøre tjeneste foroven og et par mørkeblå vadmelsbukser, hvide hoser og træsko forneden.

Mange sære frasagn om fjærne tider kunde den gamle mand fortælle de små. Mest sært forekom

det dem, når han mødte op med tyske ord og brokker; men morsomt var det at høre ham synge; en af sangene begyndte; »Jeg gik spadserendes i grønne lund.«

På den spadseretur møder vandreren nemlig alle fuglene, og han gengiver og karakteriserer nu deres sang en for en. Mest holdt de små dog af at høre ham om aftenen, når han var kommen i seng frem-sige højt sin aftenbøn, sine »hjertesuk« og småvers. De ældste af børnene lyttede til ham så længe, til de lærte dem udenad, og det var den gamle mand en glæde, da de blev så store, så de selv kunde begynde at bede dem efter.

Så snart han var lagt til ro i sengen, foldede han sine hænder over brystet og sukede: »Gud vær mig synder nådig, og giv du os en god rolig nat!« Så fulgte »Fader vor« og sluttelig en række af gamle salmevers, som vist var god gammel åndelig arv fra fromme fædre. Et af versene i hvert fald peger helt tilbage til reformationstiden, det var det sidste i den gamle middelalderlige »Maria-vise«, »kristelig forvendt af Hans Thomissøn« med begyndelseslinien: »Jeg vil mig Herren love«. Dette vers lød;

»O Jesus min livsens herre,
du hørte mig, hvad jeg bad;
du stedse vil hos mig være,
da vorder mit hjerte glad.
Giv mig af nåderne dine,
når jeg bortsove skal;
frels mig fra Helvedes pine,
Gud før mig til Himmerigs sal!« —

Et andet af versene lød:

»Bed, o Jesus, bed for mig,
 bed mig ind i Himmerig!
 dér at leve, dér at bo
 i en evig fred og ro.
 Gud lad mig altid elske dig,
 du som beder godt for mig!
 Gud vær min ven, Gud hør min bøn
 ved Jesum din énbårne søn!« —

Eller:

»O Jesu vær, o Jesu, min, —
 o Jesu lad mig være din,
 o Jesu vær du min tillid,
 så har jeg nok til evig tid.« —

Et brudstykke, hvoraf det øvrige i tidens løb er glemmt lød:

»Her blev jeg plantet for at gro
 en ædel vækst i dyd og tro . . . «

Først når den gamle bedstefader gennem disse og flere bønner og sukke havde befalet sig Gud i vold, overgav han sig til søvnen og hvilen; men hans dybt alvorlige bøn og hans stille gammeldags fromhed gjorde på børnebørnene et indtryk, der aldrig glemtes.

Endelig den 5te aug. 1870 døde Poul Johansen, gammel og mæt af dage, tre måneder og én dag over halvfemsindstyve år; jordfæstelsen foregik »Larsdag« den 10. avg.

Stemningen ved jordefærden var forunderlig nedtrykt og mismodig; dette skyldtes ikke den gamle

mands bortgang; den var jo kommen som den naturlige afslutning på et langt liv. Nej men netop dagen forud var der kommen de første sikre efterretninger om slaget ved Vørth. Hvad vilde fremtiden bringe?

Ham, der som soldat selv havde oplevet den store Napoleons flammende bedrifter, de franske våbens sejr, skulde ikke se deres nederlag; dagen før det første af disse indtraf, gik han bort.

Hans slægt bebor endnu hans hjem i Sødinge.

Slutning.

Man vil ikke kunne sige, at det levnedsløb, hvoraf der her i løst henkastede træk er givet et omrids på noget punkt hæver sig op over det almindelige grundbillede af en jævn dansk bonde; men ud fra den historiske baggrund, hvorpå dette billede fremtræder, tindrer æventyrets glans, og den låner uvilkårlig også billedet sit skær:

Aldrig har den danske bondestand gennemlevet mærkeligere tidsrum, end det Poul Johansens lange levnedsløb spænder over. Man behøvede jo blot at være »barn af sin tid« for at være med i æventyret.

Man mindes blot hovedpunkterne heri:

Født — 1780 — under det stavnsbånd, der for hans vedkommende først løstes, da han var 20 år gl. — trællet på herregårdens hovmark i sin ungdom, — ligget soldat, da hovedstaden brændte og flåden røvedes, — erhvervet sig gård og grund som selvejerbonde under de for landbruget så frygtelige år med krig, statsbankerot og dødvande i alle erhverv; — men også været øjenvidne og deltager i de store fremskridt, der efter at stormen var reden af —

løftede ham som hans standsfæller fra den dybeste fattigdom frem til forholdsvis velstand, — og endelig på hans gamle dage oplevet folkefrihedens fødsel og første morgen, som den brød frem gennem de politiske og nationale jordskælv, — for så til sidst som ældgammel mand at afslutte, mens drønet fra de store valpladser forkyndte, at nu vendes der et nyt blad i verdenshistorien.

I sandhed: et sælsomt kapitel af den danske bondestands saga omspænder dette levnedsløb.

Efterskrift.

Til foranstående skildring af min farfar Poul Johansen og hans hjemstavn er min bedste kilde de mundtlige slægts-overleveringer og mine egne iagttagelser.

Af trykte kilder kan jeg henvise til: P. Fr. Rist »Fra støvleltiden«, H. Leerbech »Forsøg til en beskrivelse over Ringe sogn«, Povl Hansen »Bidrag til det danske landbrugs historie«, J. P. Trap »Kongeriget Danmark« m. fl.

Af utrykte kilder har jeg hentet mange oplysninger fra egnens kirkebøger (provinsarkivet i Odense), fra kort og arkivalier i matrikelskontoret i København; og endelig fra, hvad der i slægtens eje endnu findes af skøder, skifteforretninger, pantebreve, obligationer o. lign.

Vallekilde folkehøjskole i februar 1908.

Forfatteren.